



En väststat som andra?

En studie av europeiseringen av svensk utrikespolitik

av Martin Sjöstedt

Sverige utrikespolitik har tidigare kännetecknats av solidaritet med tredje världen och med en tydlig inriktning på u-ländernas problem. I FN försvarade Sverige tidigare u-ländernas intressen och gav bl a sitt stöd till kraven på en ny ekonomisk världsordning som restes under 1970-talets mitt.

Sverige tillhörde en grupp i Nord av små men hörbara s k "advokatländer" för staterna i Syd, och hade under denna tid ett gott renommé bland u-länderna. Att Sverige alltmer lämnat den tidigare Tredje världen-inriktningen mot en tydligare väst- och EU-orienterad utrikespolitik är det många som anser, men det har hitintills varit svårt att finna någon empirisk prövning av detta.

Martin Sjöstedt vid Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs universitet har undersökt hur svensk utrikespolitik har förändrats genom att studera Sveriges röstningsagerande i FNs generalförsamling. Hans studie visar på att Sverige allt oftare röstar med väst och allt mer sällan – eller t o m aldrig – med Tredje världen i frågor där dessa två grupper röstat tvärtemot varandra.

1. Inledning och problemformulering

Sveriges utrikespolitik präglades sedan slutet av 1950-talet och början av 1960-talet av solidaritet med Tredje världen och var tydligt inriktad på u-ländernas problem. Denna utrikespolitiska profil brukar betecknas som Sveriges aktiva utrikespolitik. Förvisso kan man hävda att utrikespolitiken även tidigare varit aktiv men den förändrades nu från att ha varit anpassningsinriktad till att bli mer förändringsinriktad – dvs. från att ha varit en politik anpassad till omgivningens krav till att vara en politik syftande mer till att försöka förändra omgivningen¹. Vidare var politiken aktiv i den meningen att

Sverige engagerade sig och tog ställning i konflikter även om de bara indirekt rörde Sveriges intressen. Den aktiva utrikespolitiken präglades också av att man i den bipolära världsordningen ville inta en neutral position gällande de båda stormakternas intressen samt att man fokuserade mycket på utvecklingen i Tredje världen.

Genom ett generöst biståndsprogram och ett högt officiellt besöksutbyte med Tredje världen framstod Sverige som u-ländernas förkämpe bland i-länderna. Även inom FN försvarade Sverige u-ländernas intressen och stödde bland annat de-

Innehåll

1. Inledning och problemformulering
 - 1.1 Disposition
2. Teoretiska utgångspunkter
 - 2.1 Internationella relationer
 - 2.2 Analys av staters utrikespolitik
 - 2.2.1 Analys av utrikespolitisk förändring
 - 2.3 Neutralitetspolitiken
 - 2.3.1 Den aktiva svenska utrikespolitiken
3. Syfte, frågeställning och hypotesformulering
4. Metod
 - 4.1 Forskningsdesign
 - 4.2 Operationaliseringar
 - 4.3 Voteringsanalys
 - 4.3.1 Urval av undersökningssår och stater
 - 4.3.2 Urval av voteringar
 - 4.4 Metodologiska problem
 - 4.5 Material
 - 4.6 Validitet och reliabilitet
5. Resultatredovisning
 - 5.1 Biståndspolitik och offentligt besöksutbyte
 - 5.2 Agerande i FN – voteringsanalys
6. Förklaringsmodell
 - 6.1 Internationella politiska faktorer – kalla krigets slut
 - 6.2 Internationella ekonomiska faktorer – fördjupat Europasamarbete
 - 6.3 Nationella politiska faktorer – regeringskiften
 - 6.4 Nationella ekonomiska faktorer – slutet på tredje vägens ekonomiska politik
7. Slutsats
8. Litteraturförteckning

ras krav på en ny ekonomisk världsordning. Statsminister Olof Palme var i detta sammanhang en tongivande personlighet som satte sin prägel på den aktiva politiken genom skarp kritik av stormakternas agerande och stöd till Tredje världens länder. Sveriges utrikespolitiska profil skiljde sig således från övriga västländer genom denna uttalade Tredje världen-inriktning².

I dagens inrikespolitiska debatt anklagas dock ofta regeringen av vänsterpartiet, miljöpartiet och delar av socialdemokratin för att ha förändrat den svenska utrikespolitiken genom att ha anpassat den till övriga europeiska länder. Sverige sägs därigenom ha förlorat sin särpräglade profil och ha övergett Tredje världens länder till förmån för nationella ekonomiska intressen och ett fördjupat europasamarbete. Efter 1995 års medlemskap i EU anses Sverige således på ett tydligare sätt än tidigare tillhöra västländerna. Regeringen och utrikesminister Anna Lindh hävdar dock att Sveriges utrikespolitik ligger fast och att dialogen mellan Nord och Syd behöver förstärkas. FN betonas också fortfarande som den viktigaste globala aktören för rättvisa³.

Någon empirisk prövning om huruvida Sverige verkligen övergett en tidigare tydlig Tredje världen-inriktning till förmån för ett agerande mer i linje med övriga västländer är dock svårt att finna. Om en sådan förändring inträffat - och i så fall när och varför - har jag haft svårt att finna någon samlad bedömning av och det blir därför intressant att undersöka.

Utrikespolitik kännetecknas dessutom generellt av stabilitet och kontinuitet och förändringar kan därför sägas tillhöra undantagen. När en viss politik eller profil inom det utrikespolitiska området väl fått fäste anses denna relativt lätt kunna motstå förändringstryck⁴. Att kartlägga *om* och i så fall *hur* och *varför* Sveriges utrikespolitik förändrats blir med bakgrund i ovanstående därför intressant. Förutom att kartlägga Sveriges utrikespolitiska agerande avser jag också att

förklara en eventuell förändring. Mitt problemområde är således utrikespolitisk förändring och vad som kan tänkas orsaka denna medan mitt specifika forskningsproblem är att kartlägga och förklara Sveriges eventuella övergång från en särpräglad Tredje världen-vänlig politik till en politik som mer liknar övriga västländers.

1.1 Disposition

Efter denna inledning följer studiens teoretiska utgångspunkter. Dessa börjar med en översikt över de dominerande teorierna om hur det internationella systemet är uppbyggt för att därefter behandla hur en stats uppträdande inom detta system kan analyseras. Därefter följer en genomgång av teorier om hur man kan förklara förändringar i en stats utrikespolitik och här presenteras också den förklaringsmodell jag själv valt att använda i min studie. I detta kapitel ges även en bakgrund till Sveriges utrikespolitik under efterkrigstiden där neutralitetspolitiken och den aktiva svenska utrikespolitiken beskrivs. Efter dessa teoretiska utgångspunkter formuleras mitt syfte och mina frågeställningar och för att pröva de oberoende variabelernas förklaringsstyrka ställs hypoteser upp. Därefter följer metodkapitlet där jag motiverar min forskningsdesign, mina operationaliseringar mm. samt ger en beskrivning av hur jag praktiskt har gått till väga för att genomföra undersökningen.

Resultatredovisningen börjar i kapitel 5 med att en eventuell förändring i svensk biståndspolitik och officiella besöksutbyten kartläggs, följt av en analys av Sveriges voterings i FN:s generalförsamling under 1980- och 1990-talen. Efter denna voteringsanalys inleds den förklarande delen där min förklaringsmodell tillämpas. Avslutningsvis presenteras mina slutsatser i kapitel 7.

2. Teoretiska utgångspunkter

2.1 Internationella relationer

Den grekiska generalen Thucydides sägs ofta vara den som lagt grunden för studiet av internationella relationer. Med utgångspunkt i det peloponnesiska kriget på 400-talet före Kristus formulerade han tankar och idéer som via tänkare som Machiavelli, Hobbes och Rousseau lever vidare genom exempelvis Morgenthau, Waltz och Kaplan och den politiska realism som de representerar. Grundvalarna för denna politiska realism är ett antagande om att stater som rationella aktörer agerar inom ett anarkiskt internationellt system där makt är det främsta medlet för att säkra den egna statens säkerhet och överlevnad och därigenom maximera statens nyttofunktion. Staters agerande sägs så

ledes huvudsakligen styras av yttre stimuli i form av strukturella incitament samt ovan nämnda önskan om att förstärka sin makt och nytta relativt andra stater⁵.

Realismen har dock utsatts för ganska omfattande kritik främst efter kalla krigets slut och har fått ökad konkurrens från bland annat en liberal ansats. Med tankegods från upplysningens liberala genombrott inom politisk teori har idériktningen också tillämpats på internationella relationer. Istället för *makt* som nyckelbegrepp betonar liberalismens förespråkare begreppet *rätt*. Allt sedan grundandet av Nationernas Förbund och senare Förenta Nationerna har liberaler argumenterat för att en internationell rättsordning medför struktur och ordning och eliminerar de anarkiska inslagen inom det internationella systemet. Den amerikanske presidenten Woodrow Wilson var en av

det tidiga 1900-talets främsta förespråkare för liberalismen och hans föresatser om en internationell rättsordning har på senare år fått ny livskraft⁶.

Den liberala ansatsen har emellertid kritiserats för att vara alltför naiv och utopisk och förlorade genom andra världskrigets utbrott mycket av sin trovärdighet. På senare år har dock bland andra Andrew Moravcsik försökt omformulera de liberala föresatserna något till en ”..non-ideological and non-utopian form appropriate to empirical social science”⁷.

En tredje ansats till studiet av internationella relationer som idag ofta sägs vara realismens främsta utmanare är institutionalismen. Denna kan sägas ha växt fram ur neofunktionalismen och interdependensteorin för att idag ha blivit ett väletablerat forskningsprogram som säger sig vara en syntes av de båda ovanstående ansatserna⁸. Antagandet om stater som rationella aktörer vilka nyttomaximerar inom ramen för ett anarkiskt system är hämtade från realismen. Till skillnad från realismen handlar det dock inte om att maximera sin nytta relativt andra stater utan snarare om absoluta nyttovinster. Institutionalismen betonar också, i liberal anda, att stater trots det anarkiska systemet i stor utsträckning strävar efter samarbete.

2.2 Analys av staters utrikespolitik

Inom ovan beskrivna internationella system bedriver således stater sin utrikespolitik. Vid en definition av begreppet utrikespolitik är en vanlig utgångspunkt ett antagande om att stater strävar efter vissa mål. Dessa mål kan vara av olika karaktär t.ex. säkerhets-, ekonomiska, opinions- eller ideologiska mål och kan således också ses som källor eller orsak till viss politik⁹. Säkerhetsmålen och de ekonomiska målen har i en realistisk anda länge setts som de viktigaste i detta sammanhang, men även opinionsmål och ideologiska mål kan tänkas ha en viss påverkan.

Utrikespolitik blir med denna definition således en stats handlingslinje eller policy för att uppnå ett visst mål, eller mer instrumentellt uttryckt; en aktörs policy med hänsyn till visst objekt t.ex. ett visst land eller sakområde¹⁰. Denna policy kan dock sägas vara mer innehållsrik än så och kan i sin tur brytas ned i olika komponenter.

Ulf Bjereld bryter i avhandlingen ”Svensk Mellanösternpolitik” ned policyn i tre delar; strategier för att uppnå vissa mål, beslutsfattarnas verklighetsbild och värderingar samt statens faktiska agerande. Vidare delar Bjereld upp det faktiska agerandet i verbalt och icke-verbalt agerande, där verbalt agerande således är Sveriges officiella uttalanden, medan icke-verbalt agerande kan studeras utifrån exempelvis Sveriges agerande i internationella församlingar¹¹. Fördeklarar med att studera den icke-verbaliserade delen av utrikespolitiken är enligt Jan Hallenberg i avhandlingen ”Foreign Policy Change” att man får en bättre bild av statens ”sanna” intentioner och agerande. Samtidigt finns dock svårigheter i och med att det icke-verbala agerandets innehåll är svårare att specificera

– förutom agerande i internationella församlingar kan det icke-verbala agerandet också exempelvis bestå av handelsrelationer, officiellt besöksutbyte mm¹².

De i kapitel 2.1 sammanfattade dominerande analysinriktningarna inom internationella relationer - realismen, liberalismen och institutionalismen - behandlar i första hand det internationella systemets uppbyggnad och funktionssätt. Studier av utrikespolitik kan dock utöver denna systemnivå även bedrivas på andra nivåer, och för att kunna förklara och förstå förändringar i hur stater bedriver sin utrikespolitik är teorier om enbart systemnivån enligt min mening inte tillräckliga. Hollis och Smith gör i ”*Explaining and Understanding International Relations*” en intressant diskussion om olika analysnivåer där de hävdar att för att förklara någonting kan man studera övergripande strukturer och mekanismer, men för att för att förstå någonting måste analysen även göras på en annan nivå – helst inne i beslutsfattarnas huvuden¹³.

Förutom denna kontrast mellan att förklara och förstå diskuterar Hollis och Smith också andra problem förknippade med att välja analysnivå. På tre olika nivåer bestående av; 1. Det internationella systemet och nationalstaten, 2. Nationalstaten och byråkratin samt 3. Byråkratin och individen, diskuterar de huruvida påverkanspilen går uppifrån och ned eller nedifrån och upp¹⁴. Hollis och Smith är själva oense om vilken ansats som är bäst lämpad för att analysera internationell politik och intar slutligen helt motsatta ståndpunkter.

Jakob Gustavsson uppfattar i avhandlingen ”*The Politics of Foreign Policy Change*” Hollis och Smiths tudelning och motsättning som något överdriven, och hävdar att för att kunna förklara något måste man också ha en förståelse för de bakomliggande mekanismerna¹⁵. De två ansatserna är således möjliga att förena. Bjereld mfl. uttrycker en liknande uppfattning i ”*Varför vetenskap*” där författarna hävdar att det övergripande målet är förståelse, men för att uppnå denna förståelse behövs en bakomliggande beskrivning och förklaring samt kunskap om möjliga konsekvenser av det man beskrivit och förklarar¹⁶.

Utifrån resonemanget ovan anser jag därför att för att på ett riktigt sätt förstå och förklara en stats utrikespolitik och vad som påverkar denna behöver de övergripande strukturella teorierna kombineras med mer aktörsbetonade spelteoretiska resonemang - dvs. man behöver teorier om företaget såväl som om marknaden.

Denna typ av analys där förklaringsfaktorer från olika nivåer förs samman för att förklara utrikespolitik och förändring i densamma är en snabbt växande analysinriktning inom internationell politik. Tidigare har forskningen oftast fokuserat på en statisk analys som betonat utrikespolitikens tendenser att vara stabil medan de dynamiska aspekterna tonats ned¹⁷. Nedan kommer jag redovisa några ansatser gällande att förklara utrikespolitiska förändring för att sedan beskriva och motivera det tillvägagångssätt jag själv valt.

2.2.1 Analys av utrikespolitisk förändring

När det gäller att analysera utrikespolitisk förändring skiljer Hallenberg mellan en analys av förändringar i det internationella systemet och förändringar i en enskild stats politik¹⁸. Vidare behandlar Hallenberg faktorer - både stabiliserande och pådrivande - från olika nivåer, t.ex. internationella, administrativa och kognitiva¹⁹.

Även Bo Huldt hävdar i linje med detta resonemang att förklaringsfaktorer till politikförändring bör sökas på olika nivåer när han i avhandlingen "Sweden, the United Nations and Decolonization" talar om förändringar på systemnivån, på samhällsnivån och på regeringsnivån²⁰.

Bjereld utarbetar en modell där situationsfaktorer (säkerhet, ekonomi och opinion) påverkan på statens policy gentemot sakområdet Palestinakonflikten prövas. Påverkan på policyn sker i detta sammanhang genom att Sveriges icke-deklarerade doktrin bestående av områdesmål/strategier samt beslutsfattarnas verklighetsbild av sakområdet påverkas²¹. Även här är alltså olika nivåer sammanvägda genom att beslutsfattarna finns inlagda som en mellanliggande variabel.

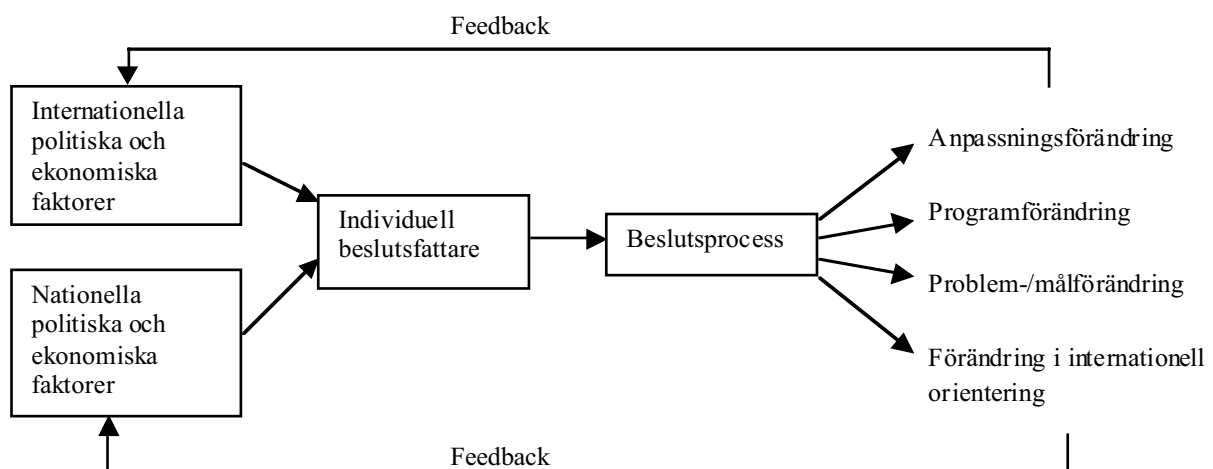
Gustavsson sammanfattar de enligt hans uppfattning dominerande modellerna i tre typer²²; "checklist models", "structural constraints models" och "cyclical models". Den första av dessa är en relativt bred ansats utvecklad av bl a Holsti och Hermann där man först identifierar potentiellt viktiga bakgrundsfaktorer och därefter flyttar ned analysen till en mellanliggande nivå där kognitiva faktorer spelar in i en beslutsprocess. Slutligen klassificeras förändringen i olika förutbestämda kategorier av utrikespolitisk förändring. Den andra typen av modell, "structural constraints", företrädd av bl a Goldmann och Skidmore fokuserar främst på den mellanliggande nivån och lägger, precis

som Hallenberg, stor vikt vid institutionella faktorer som kan sägas motverka eller bromsa en förändring. Den tredje typen av förklaringsmodeller har vissa likheter med historisk institutionalism i och med att man betonar förekomsten av långa perioder av stabilitet som avlöses av kortare 'formativa moment'.

Efter denna genomgång av existerande modeller utarbetar Gustavsson sin egen modell där han lånat delar från alla tre angreppssätten ovan. Skillnaden mot den första - "checklist models" - är att Gustavsson betonar individens roll mer. Den andra typen av modell - "structural constraints" - skiljer sig Gustavsson ifrån genom att han fokuserar på de dynamiska aspekterna snarare än de statiska. Även denna ansats fokuserar mindre på individuella aktörer. Den tredje typen - "cyclical models" - delar Gustavssons kombination av aktörer och strukturer men syftar till mer övergripande förklaringar²³.

Genom att utgå från ekonomiska och politiska förklaringsfaktorer både på den internationella och den nationella nivån sammanföra Gustavsson olika nivåer. De förklaringsfaktorer som används är kalla krigets slut, ekonomiskt samarbete inom EES och nationell ekonomisk och politisk utveckling. Denna uppdelning är enligt min mening väl förankrad i teorierna om internationella relationer ovan genom att internationella politiska faktorer på ett bra sätt speglar de realistiska antagandena om säkerhet och makt. Internationella ekonomiska faktorer i sin tur representerar ett mer institutionalistiskt antagande om staters samarbetsvilja. Efter dessa förklaringsfaktorer inkluderar Gustavsson - med avsikt att uppfylla ovan nämnda ansats om att både förstå och förklara - i en mer liberal anda individuella beslutsfattare och beslutsprocess som mellanliggande variabler. Och med nedanstående modell vill han sedan visa hur utrikespolitiska förändring bäst förstås och förklaras.

Gustavssons förklaringsmodell för utrikespolitisk förändring



Kommentar: Internationella politiska och ekonomiska samt nationella politiska och ekonomiska faktorer anses påverka individuella beslutsfattare som verkar inom en beslutsprocess. Förändringen klassificeras därefter i olika typer av förändringar som i sin tur utövar feedback och på så sätt kan bidra till ytterligare förändringar.

Källa: Gustavsson The Politics of Foreign Policy Change (1998) s. 25

Att som Gustavsson gör, blanda strukturella och aktörsinriktade faktorer är dock inte helt okontroversiellt. Hollis och Smith presenterar slutsatser från Singer 1961 vilka betonar att dessa två nivåer inte bör eller kan förenas. Anledningen sägs vara att båda ansatserna enskilt leder till något snedvridna förklaringar och att två något snedvridna förklaringar tillsammans inte nödvändigtvis blir en korrekt förklaring. Vidare hävdar Singer att en liknade förklaring kunde liknas vid att presentera en tredimensionell glob på ett plant papper²⁴. Att kombinera individperspektivet med ett övergripande strukturellt perspektiv anses således svårt.

Enligt min mening har en ansats som sammanför teorier från olika nivåer dock många fördelar. Min bedömning är att genom att sammanföra olika nivåer fås en bredare, förvisso mer komplex, men också mer rättvisande bild av händelseförloppet och orsakskedjan.

Medveten om vissa forskares tveksamhet inför att blanda olika nivåer ser jag alltså ändå Gustavssons modell till viss del som en syntes mellan de olika angreppssätten refererade ovan, och jag väljer därför att använda mig av delar av denna modell i min analys. En skillnad kommer vara att jag inte fokuserar lika mycket på de enskilda beslutsfattarnas inlärningsprocess och dess roll i politikförändringen. För att göra detta hade jag behövt komplettera min studie med samtalsintervjuer med för uppsatsen intressanta beslutsfattare, vilket jag inte anser vara genomförbart under förutsatt tidsperiod och inte heller nödvändigt för min uppsats syfte.

Istället för att fokusera på de mellanliggande variablerna beslutsfattare och beslutsprocess väljer jag att lägga in regeringsskiftet som en nationell politisk förklaringsfaktor till politikförändringen. Gustavsson

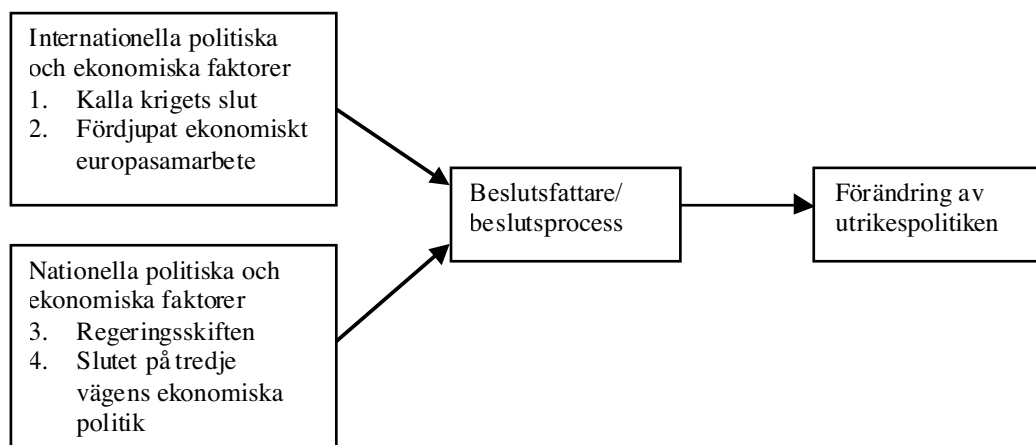
har enligt min tolkning inte med någon specifik nationell politisk förklaringsfaktor i sin analys, utan slår ihop denna med nationella ekonomiska faktorer. Vår för han väljer att frånga sin ursprungliga modell vet jag inte, men enligt min bedömning förbättras modellens förklaringskraft av att skilja mellan politiska och ekonomiska faktorer även på den nationella nivån.

Mitt förfaringssätt ovan stämmer också väl överens med Huldts resonemang om regeringsskiftet som en förklaringsnivå vad gäller politikförändring, men är även motiverat utifrån att Sveriges utrikespolitik länge dominerades av personen Olof Palme. Att även utreda hur regeringsskiftet 1991 då en borgerlig regering med Carl Bildt som statsminister tillträdde påverkat politikinriktningen är också intressant för min uppsats syfte. Vidare sägs Göran Perssons tillträde ha inneburit ett brott mot tidigare socialdemokratisk utrikespolitik, vilket ytterligare motiverar att regeringsskiftets påverkan på utrikespolitisk förändring utreds.

Dessutom skiljer jag mig från Gustavssons modell genom att jag inte avser att art- eller gradbestämma förändringen utifrån olika kategorier så som görs ovan i figur 2.1. Anledningen till detta är att jag inte anser en sådan indelning vara av betydande relevans för mitt vetenskapliga problem eller syfte. Mitt fokus blir istället på de bakomliggande orsakerna - alltså på modellens första del.

Min modell bygger således mycket på Gustavssons genom att det är en multikausal modell där olika nivåer vägs in. Ett alternativt förfaringssätt skulle annars kunna vara att fokusera på endast en av dessa nivåer - t ex att genom processpåring fastställa orsakerna till att inblandade beslutsfattare lagt om den politiska kursen. Den multikausala modellen jag valt tycker jag dock är bäst lämpad att uppfylla uppsatsens empiriska och teoretiska syfte.

Min förklaringsmodell för utrikespolitisk förändring



Kommentar: Internationella politiska och ekonomiska faktorer i form av kalla krigets slut och fördjupat ekonomiskt europasamarbete samt nationella politiska och ekonomiska faktorer i form av regeringsskiftet och slutet på tredje vägens ekonomiska politik anses utöva påverkan på beslutsfattare och beslutsprocess och därigenom orsaka en politikförändring.

Den beroende variabeln i ovanstående modell är således politikförändring. De oberoende variablerna är indelade i internationella och nationella variabler, vilka i sin tur är indelade i politiska och ekonomiska. Valet av oberoende variabler bygger som ovan nämnts på Gustavsson och jag finner dem vara relevanta även för min studie. De internationella faktorerna vars påverkan prövas är kalla krigets slut och ett fördjupat ekonomiskt samarbete inom Europa samt regeringsskiftet och slutet på Sveriges något alternativa ekonomiska politik som gick under beteckningen tredje vägens ekonomiska politik. Skillnaden mot Gustavssons modell är att jag väljer att lägga in regeringsskiftet som nationell politisk förklaringsfaktor, vilket motiverats ovan.

Ambitionen att sammanföra olika nivåer gör också att beslutsfattare/beslutsprocess är inkluderat som en mellanliggande variabel. Strukturella faktorer anses inte ha någon oberoende direkt påverkan utan förmedlas via beslutsfattarens uppfattning och tolkning. Exakt hur denna process går till är, som nämnts ovan, dock inte denna uppsats avsedd att utreda utan här är ambitionen snarare att med hjälp av denna modell, fokuserad på de bakomliggande orsakerna, kunna ge en samlad förklaring till varför den politiska kursen eventuellt ändrades.

2.3 Den svenska neutralitetspolitiken

Neutralitetspolitiken har under 1900-talet och även till stor utsträckning dessförinnan varit den för Sverige dominerande utrikes- och säkerhetspolitiska principen. Denna neutralitetspolitik som i fredstid förts av Sverige har kortfattat bestått av alliansfrihet samt ett starkt försvar. Sveriges föresats om att vara neutral i händelse av en krigssituation har dock aldrig, som i t.ex. fallen Österrike och Schweiz, skrivits in i författningen eller i några internationella avtal. Rent folkrättsligt påverkas neutralitetens betydelse inte av denna omständighet men politikens trovärdighet blir viktigare i fallet Sverige jämfört med i de tidigare nämnda staterna²⁵. Den svenska neutralitetens trovärdighet har därför varit avhängig hur väl Sverige till omvärlden lyckats förmedla sin vilja och sin förmåga till neutralitet i händelse av krig. Viljan till neutralitet kan sägas förmedlas genom agerande och ställningstaganden på den internationella arenan medan förmågan till neutralitet är beroende av fysisk och ekonomisk styrka.

Den svenska säkerhetspolitiken har således (i varje fall i ord²⁶) under 1900-talet bestått av neutralitetspolitik i fredstid syftande till neutralitet i krig. Ett tidigt dilemma som svenska beslutsfattare ställdes inför var huruvida en anslutning till Nationernas Förbund var förenlig med neutralitetspolitiken eller inte. Efter viss inrikespolitisk debatt anslöt sig dock Sverige, vilket i och med sanktionsregler samt det faktum att Nationernas Förbund var en organisation för och av första världskrigets segrarmakter, kan ses som ett brott mot den under 1800-talet och första världskriget förda

politiken²⁷. Nationernas förbund visade sig dock inte vara någon livskraftig organisation och gick under 1939.

Anslutningen till Förenta Nationerna föregicks även den av viss inrikespolitisk debatt, men de förpliktelser som Sverige skulle ålägga sig ansågs inte som allt för problematiska tack vare att säkerhetsrådets veto "garanterade" den svenska neutraliteten. Säkerhetspolitiken efter andra världskriget kom efter denna inledande tvekan att istället tydligt utgå från FN-medlemskapets centrala betydelse samt en neutralitetspolitik inom ramen för organisationens stadgar²⁸. Denna inriktning blev ännu tydligare efter det att Dag Hammarskjöld valts till FN:s generalsekreterare 1953²⁹.

I spänningsfältet mellan de båda stormakterna fann sig Sverige (och andra neutrala stater) ha fått en ny och allmänt erkänt nyttig roll³⁰. Det internationella systemet präglades förvisso av bipolaritet men samtidigt också, genom avkoloniseringen, av en framväxande multipolär struktur där det tillkom aktörer och maktkonstellationer som möjliggjorde ett från svensk sida mer aktivt agerande³¹. Förenta Nationerna blev därefter den självklara arenan och utgångspunkten för en från Sveriges sida aktiv utrikespolitik. Detta understryks exempelvis nedan av regeringens utrikespolitiska deklaration från 1963:

För vår egen del har stödet åt Förenta Nationerna varit ett huvudelement i vår utrikespolitik under efterkrigstiden. Vi har inom världsorganisationen funnit en naturlig ram för en aktiv utrikespolitik från en neutral stats sida, antingen det gällt deltagande i fredsbevarande operationer såsom i Ghaza eller i Kongo, multilaterala insatser till stöd för U-länderna eller andra verksamhetsområden³².

Liknande uttalanden, om än med fränare retorik, hördes under resterande del av 1960- och 1970-talen under Olof Palmes tid i regeringen. Vietnamkriget och Palmes kritik av USA:s agerande fungerade också till viss del fortsättningsvis som ideologiskt rättesnöre för den aktiva utrikespolitiken.

"Neutralitetspolitiken innebär ingen strävan till isolering" och

"Neutralitetspolitiken dömer oss inte till tystnad" uttalade exempelvis Olof Palme 1968³³.

Även under det borgerliga regeringsinnehavet fortsatte kritiken och den utåtriktade profilerade politiken. Retoriken var dock inte lika aggressiv som under Palmes ledning. Utrikesminister Karin Söder framförde i ett tal 1977 följande;

Sverige för en neutralitetspolitik. Det innebär både begränsningar och möjligheter för vår utrikespolitik... Det ger oss också särskilda förutsättningar för en aktiv och självständig utrikespolitik. I vårt land råder det enighet om att vi bör utnyttja vår alliansfria ställning till en politik för fred, frihet och utjämning. Vi vill föra en framstegsvänlig utrikespolitik, präglad av global solidaritet

och respekt för människans värdighet och allas lika värde. Det är dessa båda aspekter på vår neutralitetspolitik – de förpliktelser den medför och de möjligheter den öppnar – som jag vill begagna detta tillfälle att närmare utveckla³⁴.

Under 1980-talet levde neutralitetspolitiken vidare i stort sett oförändrad, även om det uppstod ordentligt inrikespolitiskt bråk om ubåtskränkningar och förhållandet till Sovjetunionen³⁵. Politiken förblev dock aktiv och utåtvänd – även efter att Ingvar Carlsson tillträtt som statsminister 1986³⁶.

Efter de politiska omvälvningarna i Östeuropa upprepar socialdemokraterna i 1991 års utrikespolitiska debatt att ”neutralitetspolitiken, stödd av ett starkt försvar förblir grunden för vår säkerhetspolitik”, men samtidigt hävdar man att ”när vår omvärld undergår genomgripande förändringar ändras också förutsättningarna för vår egen fredstida utrikespolitik”³⁷. Även Carl Bildt hävdade vid sitt tillträde som statsminister hösten 1991 att alliansfrihet i fred syftande till neutralitet i krig behöll sin betydelse, men samtidigt betonades också förekomsten av en ”europaisk identitet”. Bildt hävdade också på DN-debatt 1 juli 1991 att ”Den tredje vägens långa epok är över, och det är, Europavägen som är den svenska framtidsvägen”. Neutralitet blev under de följande åren ett mindre självklart handlingsalternativ i händelse av krig. Istället skulle alliansfriheten enligt 1992 års säkerhetspolitiska doktrin syfta till att Sverige skulle *kunna* vara neutrala vid händelse av krig - dvs. handlingsfriheten vid en krigssituation betonades.

Denna inriktning av säkerhetspolitiken låg sedan fast även efter socialdemokraternas återtillträde till makten 1994. Alliansfriheten sågs som en förutsättning för att kunna ha handlingsfrihet i händelse av krig. I riksdagens utrikesdebatt 2002 har dock den säkerhetspolitiska doktrinen förändrats till att nu lyda:

”Sverige är militärt alliansfritt. Denna säkerhetspolitiska linje, med möjlighet till neutralitet vid konflikter i vårt närområde har tjänat oss väl.”³⁸

Sammanfattningsvis kan sägas att neutralitetspolitiken förändrats från att syfta till neutralitet i krig till att istället syfta till handlingsfrihet i krig. Den senaste doktrinen slår dock fast att den militära alliansfriheten består.

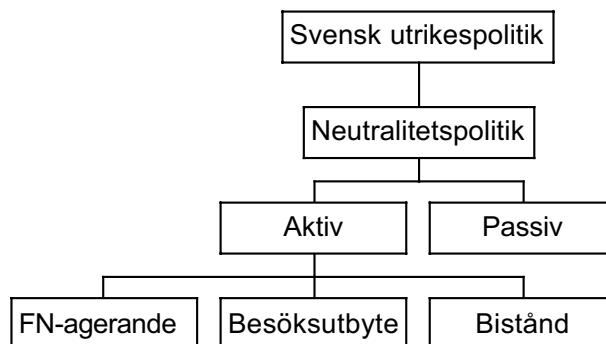
2.3.1 Den aktiva svenska utrikespolitiken

Neutralitetspolitikens trovärdighet kan således tillsammans med ekonomisk och fysisk *förmåga* till neutralitet även sägas bero på olika komponenter som sammantaget ger signaler till omvärlden om vilken slags utrikespolitisk profil som staten vill visa upp och därigenom alltså förmedla Sveriges *vilja* till neutralitet.

Sveriges utrikespolitiska profil efter andra världskrigets präglades till en början av försiktighet och återhållsamhet. I den framväxande bipolära världsordningen valde Sverige att hålla en låg profil där målet för utrikespolitiken var att genom en fast neutralitetspolitik bevara landets fred och oberoende³⁹. Den svenska passiviteten på den internationella scenen fick dock i slutet av 1950-talet och i början av 1960-talet lämna plats åt en mer aktiv profil där man istället för att i första hand anpassa sig till omgivningen även försökte förändra det internationella systemet⁴⁰.

Den aktiva utrikespolitiken kännetecknades av att Sverige engagerade sig på den internationella scenen - även i frågor som endast indirekt rörde Sveriges intressen - genom bland annat medling och internationell opinionsbildning⁴¹. De båda supermakternas militära makt skulle enligt Sverige begränsas och nedrustning stod högt på dagordningen. Vidare präglades politiken av solidaritet med Tredje världen och en generös biståndspolitik samt ett högt besöksutbyte med utvecklingsländerna. Ytterligare komponenter i den aktiva utrikespolitiken var stöd till FN och till idén om en internationell rättsordning. Schematiskt kan innehållet redovisas som nedan:

Sveriges utrikespolitiks innehåll



Kommentar: Svensk utrikespolitik anses i figuren bestå först och främst av neutralitetspolitik. Denna neutralitetspolitik klassificeras som aktiv i motsats till passiv. Den aktiva politikens innehåll i sin tur delas upp i FN-agerande, officiellt besöksutbyte och biståndspolitik.

Hans Löden visar i avhandlingen ”För säkerhets skull” att aktiveringen av den svenska politiken skedde genom en process där socialdemokraterna utarbetar en internationalistisk ideologisk vision ytterst syftande till att stärka Sveriges säkerhet genom en positiv förändring av det internationella systemet⁴². När yttre förutsättningar i form av avspänning och avkolonisering tillsammans med inre förutsättningar i form av god ekonomi och ett starkt försvar föreligger får denna ideologiska vision genomslag i politiken⁴³.

Som en del i neutralitetspolitiken utformades således Sveriges aktiva internationella roll.

Förutsättningar för denna distinkta internationella roll kan sägas ha varit det internationella systemets uppbyggnad där neutrala stater fick relativt stort utrymme att agera inom multilaterala förhandlingar. Sveriges neutrala position mellan stormakterna samt ett relativt starkt försvar och god ekonomi gjorde att

Sverige under 1960-talet kunde utöva relativt stort internationellt inflytande. Detta inflytande utövades genom kompetens inom det militär-tekniska området och en konkurrenskraftig industri inom det nätverk av internationella organisationer som växte fram under efterkrigstiden såsom IMF, GATT och OECD. Kombinationen militär styrka och stor teknisk kompetens tillsammans med den svenska neutraliteten gav alltså Sverige tillträde till nedrustningsförhandlingarna mellan stormakterna, samtidigt som den ekonomiska styrkan gav Sverige möjlighet att utöva inflytande även ekonomiskt-politiskt⁴⁴.

Sammanfattningsvis kan alltså sägas att den aktiva utrikespolitiken bestod av komponenterna neutralitetspolitik, bistånd och högt officiellt besöksutbyte med Tredje världen samt ett aktivt stöd till FN samt stöd till Tredje världens länder och deras krav på en ny ekonomisk världsordning i FN:s generalförsamling.

3. Syfte, frågeställning och hypotesformulering

Det empiriska syftet med min uppsats är att kartlägga, och med hjälp av en förklaringsmodell, förklara en eventuell förändring i svensk utrikespolitik under slutet av 1980-talet eller början av 1990-talet. Mer precist gäller det att klargöra *om*, *när* och *varför* Sverige som stat ändrade sitt utrikespolitiska agerande i slutet av 1980-talet eller i början av 1990-talet i betydelsen att de övergav en tidigare tydlig Tredje världen-inriktning till förmån för en politik mer i linje med övriga västländers.

Samhälleligt är detta syfte intressant då det behandlar Sveriges roll i en allt mer internationaliserad värld. En studie av Sveriges internationella politik och profil är enligt min mening därför i allra högsta grad samhällsrelevant och intressant i ljuset av att utrikespolitik - i takt med såväl samhälls-, problem- och beslutsinternationalisering⁴⁵ - kan sägas påverka vanliga medborgare i allt högre utsträckning.

Den inomvetenskapliga relevansen i sin tur hänger ihop med min uppsats teoretiska syfte - nämligen att bidra till diskussionen om vilka faktorer som kan sägas påverka och förklara förändringar i en stats utrikespolitik.

För att uppfylla uppsatsens empiriska syfte om att klargöra *om*, *när*, *hur* och *varför* Sveriges utrikespolitiska agerande ändrats ställs följande frågeställning upp;

1. Förändrades Sveriges utrikespolitik i slutet av 1980-talet eller i början av 1990-talet i den betydelsen att Sveriges agerande vid denna tid mer började likna övriga västländers på bekostnad av en tidigare tydlig tredje världen-inriktning?

Underfrågor till ovanstående blir:

2. När ägde denna förändring rum?
3. Vad orsakade denna förändring?

För att svara jakande på den första frågeställningen som behandlar *om* och i så fall *hur* politiken förändrades krävs således att Sveriges utrikespolitik tidigare haft en tydlig Tredje världen-inriktning och att denna i slutet av 1980-talet eller början av 1990-talet fått ge plats för en politik som mer liknar övriga västländers.

För att uppfylla min förklarande ambition och fastställa de bakomliggande kausala mekanismerna ställs med bakgrund i ovan redovisade teoretiska utgångspunkter följande preliminära hypoteser upp.

- H1. Internationella politiska strukturella faktorer i form av kalla krigets slut fick beslutsfattarna att ändra Sveriges utrikespolitiska inriktning.
- H2. Internationella ekonomiska faktorer i form av ett fördjupat handelsberoende och samarbete med väststaterna fick beslutsfattarna att ändra Sveriges utrikespolitiska inriktning.
- H3. Nationella politiska faktorer i form av regerings-skiften - Palmes bortgång, Carlssons tillträde, Bildts tillträde och Perssons tillträde - har ändrat Sveriges utrikespolitiska inriktning.
- H4. Nationella ekonomiska faktorer i form av en försämrad ekonomisk utveckling och slutet på tredje vägens ekonomiska politik fick beslutsfattarna att ändra Sveriges utrikespolitiska inriktning.

För att pröva hypoteserna omformuleras de i det förklarande kapitlet till nollhypoteser som skall försöka

falsifieras. Genom att arbeta med falsifiering istället för verifiering uppnår man en starkare prövning av teorin i och med att en verifiering endast innebär att man kan tillskriva teorin en viss sanningshalt medan en falsifiering på ett tydligt sätt undergräver teorins trovärdighet⁴⁶. Att utvärdera orsakssamband är dock en relativt svår uppgift och för att på ett mer exakt sätt kunna belägga detta samband kommer jag att resonera i termer om nödvändiga och tillräckliga villkor. Ett första nödvändigt villkor för att en förklaringsfaktor kan sägas utöva påverkan är - ganska naturligt - tidsfaktorn. Genom att studera när de olika händelserna inträffar kronologiskt kan man därefter dra slutsatser om huruvida förklaringsfaktorerna kan anses rimliga. Utöver detta grundläggande nödvändiga villkor kommer också ytterligare ett nödvändigt villkor per förklaringsfaktor att formuleras i förklaringskapitlet.

Dessa nödvändiga villkor för påverkan i riktning mot förändring utgör sedan grunden för att formulera nollhypoteser som skall försöka falsifieras. Genom att pröva om nollhypoteserna motstår falsifieringsförsök fastställs därefter min modellens förklaringskraft och slutsatser kan dras.

För att bedöma förklaringsfaktorernas inbördes förhållande kommer slutsatserna även att bygga på ett kontrafaktiskt resonemang. Detta tillvägagångssätt är en vanlig och användbar teknik inom internationalpolitisk forskning⁴⁷ och innebär att man

utifrån kännedom om det studerade fenomenet och kontexten inom vilken det ägde rum resonerar kring vad som hade hänt om inte respektive oberoende variabel legat för handen. Detta resonemang utvärderar således förklaringsfaktorernas individuella förklaringskraft och deras styrka relativt varandra fastställs. Förklaringsfaktorernas styrka analyseras utifrån om man genom det kontrafaktiska resonemanget kan tillskriva dem betydelsen av att vara en nödvändig och/eller tillräcklig orsak för förändring. Exempelvis kan kalla krigets slut inte anses som en nödvändig eller tillräcklig faktor för förändring om man logiskt resonerar sig fram till att politiken hade förändrats även om denna faktor inte förelegat. Detsamma gäller de övriga faktorerna. För att vara en nödvändig faktor krävs att man kan visa att en förändring inte hade ägt rum om inte just denna faktor förelegat medan för att vara en tillräcklig förklaringsfaktor krävs att faktorn ensam kan förklara förändringen - dvs. att verkan följt nödvändigt på orsak⁴⁸. Detta kontrafaktiska resonemang förs i slutsatsen i kapitel 7.

Kriterierna för slutsatsdragning är således att två nödvändiga villkor per förklaringsfaktor är uppfyllda samt ett kontrafaktiskt resonemang om huruvida faktorerna kan anses vara nödvändiga och/eller tillräckliga faktorer för förändring. Fördelar och nackdelar med att använda sig av ett sådant kontrafaktiskt resonemang redogörs för nedan i kapitel 4.1

4. Metod

4.1 Forskningsdesign

Studien kommer att inledas med en beskrivande del där en eventuell förändring av Sveriges utrikespolitik kartläggs, för att därefter övergå till uppsatsens huvudsakliga syfte - nämligen att förklara det beskrivna. Uppsatsen har således huvudsakligen förklarande ambitioner. Genom denna beskrivande och därefter förklarande ansats ökar möjligheterna att även uppnå ökad förståelse⁴⁹.

Att den förklarande delen är designad som en fallstudie innebär vissa problem genom brist på jämförelsepunkter men tillåter samtidigt ett djupare studium av empirin som i sin tur kan leda till ökad förståelse. Förvisso saknas kontrollsituationer, men istället för att genomföra så kallade "cross-case comparisons" kan man uppnå "with-in case explanations"⁵⁰. Vid sådana förklaringar är som ovan nämnts kontrafaktiska tankeexperiment mycket användbara. Kritiker till denna metod hävdar att den är allt för spekulativ, medan dess förespråkare ser den som ett nödvändigt verktyg för att resonera kring kausala mekanismer.

Min egen bedömning är att då jag studerar en såpass enskild och unik händelse som Sveriges

utrikespolitikförändring tjänar mitt syfte på att gå djupt snarare än brett. Genom att gå djupare i det empiriska materialet kan jag undvika överförenklade generaliseringar och en bättre förståelse för kontexten i vilket politikförändringen ägde rum kan uppnås. För att mina kriterier för slutsatsdragning skall vara tillfredsställande avser jag dock att även följa existerande kriterier för hur man på ett riktigt sätt kan genomföra kontrafaktiska tankeexperiment.

Dessa kriterier är att bara en orsak manipuleras i taget samt att denna orsak i tid är belägen nära den beroende variabeln⁵¹. Uppfylls dessa kriterier anser jag att en fallstudie med hjälp av ett kontrafaktiskt resonemang kan ge en tillfredsställande vetenskaplig förklaring inte bara om varför något inträffade utan också om hur det inträffade och varför just vid en viss tidpunkt. Genom att åstadkomma detta undviker man också så kallad "explanation overkill" där en mängd förklaringsfaktorer radas upp utan att deras inbördes relation och individuella förklaringskraft utreds.

Vidare kan studien sägas vara en teorikonsumerande fallstudie då fallet och inte teorin står i centrum. En renodlad fallstudie är det dock egentligen inte frågan om då studien görs över tid vilket ju medför mer än en analysenhet. Som framgår av metodlitteraturen

är inte heller gränsen mellan teorikonsumerande och teoriprovande studier alltid så lätt att dra, men skillnaden som trots allt finns handlar om behovet av att generalisera resultaten⁵². Samtidigt som min studie är teorikonsumerande kommer jag dock också att pröva olika förklaringsfaktorers hållbarhet och på så sätt arbeta teoriprovande. Dessutom kan man hävda att både teorikonsumerande och teoriprovande ansatser i viss mån även syftar till teoriutveckling eftersom man även inom dessa ansatser strävar efter att utveckla och förfina teorin man arbetar med⁵³.

Efter att ha gjort ovanstående överväganden gör jag ett strategiskt urval. Ur populationen stater och deras utrikespolitik väljer jag alltså Sverige och svensk utrikespolitik, vilket för mig in på frågan om huruvida min undersöknings resultat verkligen kan generaliseras till att gälla även andra små stater – dvs. frågan om extern validitet. Här uppstår givetvis problem då ju ingen stat fullt ut kan anses vara representativ för alla andra stater. Genom att fokusera på relativt generella förklaringsfaktorer kan man dock möjligen dra slutsatsen att min undersökning ändå går att generalisera till andra närliggande fall i populationen – t ex till andra neutrala stater⁵⁴. Man skulle här kunna argumentera för att Sverige skulle vara ett kritiskt fall som testas utifrån ogynnsamma omständigheter. Vad jag menar är att Sverige genom sin neutralitetspolitik och relativt välutvecklade ekonomi mm. inte skulle påverkas så lätt av förändringar i det internationella systemet, och således att om Sverige ändrat sin politik som svar på strukturella förändringar borde även andra stater gjort likadant. Ovanstående resonemang känns dock något krystat och betonas bör att mitt

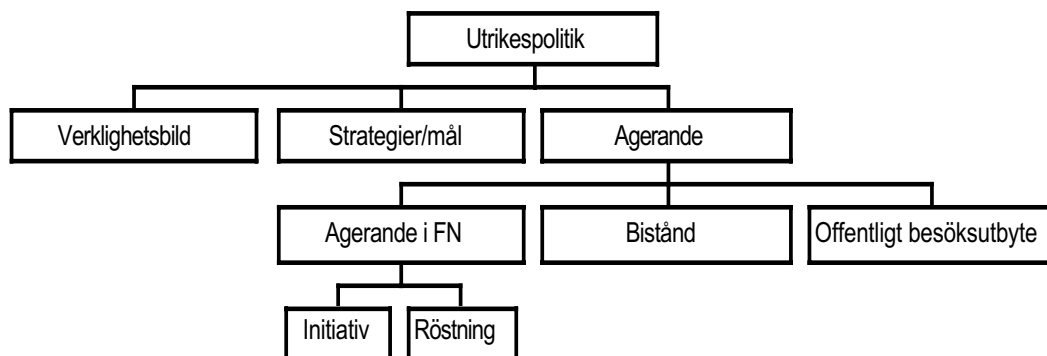
delvis teorikonsumerande designval medför att fallet och inte teorin står i centrum och att generaliseringsambitionerna därför tonas ned⁵⁵. Likafullt anser jag mig kunna bidra med en tillfredsställande vetenskaplig förklaring och uppfylla mitt teoretiska syfte genom att utreda vilka faktorer som bäst förklarar en stats utrikespolitik.

4.2 Operationaliseringar

Utifrån ovanstående definition av vad utrikespolitik kan sägas bestå av genomför jag min första operationalisering som innebär att jag fokuserar på endast en av utrikespolitikens komponenter – Sveriges faktiska agerande. Detta agerande bryts därefter ned ytterligare och jag fokuserar på Sveriges faktiska agerande i form av biståndspolitik och officiellt besöksutbyte samt agerande i FN. Gällande de två första komponenterna väljer jag att utgå från tidigare forskning medan agerandet i FN är det som blir min studies primärundersökning. Biståndspolitik och officiellt besöksutbyte kan därigenom anses ha karaktären av kontrollvariabler som används för att ge ytterligare stöd till svaret på frågeställningen *om* svensk utrikespolitik förändrats. Agerande i FN i sin tur är det som ger svaret på frågeställningen *när* förändringen ägde rum.

Detta agerande i FN brukar kunna delas upp i ytterligare två kategorier - initiativtagande samt den komponent som min studie fokuserar på, nämligen röstning⁵⁶. Schematiskt kan operationaliseringen åskådliggöras som nedan.

Operationaliseringar åskådliggjort schematiskt



Kommentar: Utrikespolitik bryts ned i beslutsfattarnas verklighetsbild, strategier/mål och agerande. Agerandet, vilket är det jag undersöker, bryts därefter ned i verbalt och icke-verbalt. Det icke-verbala agerandet, vilket jag studerar, bryts därefter ned i officiellt besöksutbyte och bistånd samt agerande i FN. Agerandet i FN undersöks därefter utifrån röstning.

4.3 Voteringsanalys

Dessa operationaliseringar leder mig in på metoden voteringsanalys. Voteringsanalys genomförs i FN:s generalförsamling och i dess underliggande kommittéer.

De voterings som genomförs i kommittéerna återkommer oftast senare även i generalförsamlingen där alla medlemsstater finns representerade till skillnad från i kommittéerna. Vidare är det endast i de omröstningar där någon stat begärt så kallad "roll-

call” eller ”recorded vote” som de olika ländernas röstningsagerande förs till protokollet. Röstningsagerandet kan ta fyra olika former - antingen röstar man ja eller nej, avstår från att rösta eller är så är man helt enkelt frånvarande vid röstningstillfället. Hur dessa olika röstningspositioner skall värderas och analyseras och vilka problem detta kan innebära framgår nedan.

Voteringsanalys är en kvantitativ metod som växte fram på 1960-talet efter Thomas Hovets ”*Bloc Politics in the United Nations*” samt Hayward Alker och Bruce Russets ”*World Politics in the General Assembly*”⁵⁷. Den första av dessa studerar, som titeln antyder, förekomsten av olika block och intressegrupper som bildas i vissa frågor. Därefter analyseras hur väl sammanhållna dessa block är genom att tilldela olika poäng beroende på om staterna i blocket röstar ”identiskt”, ”solidariskt” eller ”splittrat” i FN:s generalförsamling. Om alla medlemmarna i blocket röstar likadant röstar de således identiskt och om en av medlemmarna avstår medan de andra röstar för eller emot klassas det som solidarisk röstning. Slutligen kan enligt Hovets terminologi röstningen också vara splittrad, vilket den är då en eller flera stater röstar motsatt de andra.

Hovets metod fick utstå en del kritik från bland andra Arend Lijphart som i ”*The American Political Science Review*” 1963 för fram en alternativ analysmetod där stater jämförs parvis för att utröna i vilken utsträckning de röstar lika eller motsatt⁵⁸.

Alker och Russets studie från 1965 är mer statistiskt sofistikerad i och med att de korrelerar olika länders röstning för att på så sätt analysera vilka sammanslutningar och maktstrukturer som uppkommer och i vilka slags frågor dessa bildas.

På 1960-talet gjordes också en del voteringsanalyser på statsvetenskapliga institutionen i Göteborg. Av trebetygsuppsatserna kan nämnas Olof Rhenstedts ”*Indien i Förenta Nationerna*” vars metod är influerad av Lijpharts teknik. Även Sune Perssons licentiatavhandling ”*Arabstaterna och öst-västkonflikten*” är en voteringsanalys. Av övrig svensk forskning på området kan nämnas Jan-Erik Lidströms och Claes Wiklunds ”*Norden i Förenta Nationerna*” i antologin ”*Norden på världsarenan*” samt Bo Huldts avhandling ”*Sweden, the United Nations and Decolonization*”. På statsvetenskapliga institutionen i Göteborg återkom voteringsanalysen på 1980-talet genom Ulf Bjerelds C-uppsats ”*Sverige och Palestinafrågan*”. Bjerelds avhandling ”*Svensk Mellanösternpolitik*” innehåller även den vissa inslag av voteringsanalys. På 1990-talet har flera C-uppsatser skrivits inom området. Av dessa kan nämnas Jonas Westerlunds ”*Turkiet mellan Västblocket och arabblocket*”, Mehmet Bekars ”*Svensk utrikespolitik i förändring*”, Kristin Jonassons ”*De muslimska staternas röstande i FN:s generalförsamling*” och Åsa Theanders ”*EU:s röst i världen*”⁵⁹.

Någon mer aktuell analys av Sveriges agerande i FN under 1980- och 1990-talen är dock svår att finna. Bekars ”*Svensk utrikespolitik i förändring*” kan för-

visso sägas vara den av ovanstående som vad gäller syfte mest liknar min uppsats men den studien saknar i stort sett förklarande ambitioner och den empiriska undersökningen är av begränsad omfattning. Detta gör att en större empirisk undersökning under en längre tidsperiod med efterföljande förklaringskapitel blir intressant.

4.3.1 Urval av undersökningsår och stater

Då mitt empiriska syfte är att kartlägga en eventuell förändring av svenskt FN-agerande under slutet av 1980-talet eller i början av 1990-talet har åren 1989, 1990 och 1991 valts ut. Förutom dessa år har jag för att kunna utläsa en trend över ett längre tidsspän även valt ut åren 1982/1983, 1987/1988, 1992/1993, 1997/1998 samt 2000/2001. Anledningen till att jag valt två år i taget är för att försäkra mig om ett representativt urval. Vissa år kan annars tänkas domineras av vissa frågor, vilket i sin tur får genomslag i röstningsbeteendet. Genom att välja två år i taget och slå i samman dessa voteringar tror jag mig undvika sådana problem. Åren 1989, 1990 och 1991 har dock studerats var för sig så att jag med mer exakthet skall kunna utläsa när en eventuell förändring ägde rum. Under dessa år gör jag dock en kontroll för eventuell dagordningseffekt.

Vidare gör jag ett urval av stater. Detta urval har även det styrts av mitt syfte som var att kartlägga huruvida Sverige har övergett en tidigare Tredje världsvänlig politik och istället röstar mer som övriga väststater. Urvalet av stater från Tredje världen har gjorts genom att jag slumpmässigt valt hälften av de stater som Världsbanken klassar som ”low-income countries”. Totalt ingår 32 stater från Tredje världen (se bilaga 1). Några av dessa stater existerade inte i början av min undersökningsperiod, men även utan dessa stater har antalet enligt min bedömning varit tillräckligt stort.

Urvalet av väststater har gjorts genom att slumpmässigt välja hälften av de stater som Världsbanken klassar som ”high-income OECD members” - vilket innebär åtta stater. Därutöver har jag valt ut USA och Sovjetunionen/Ryssland samt de nordiska staterna. (se bilaga 1) Anledningen till att jag valt ut USA och Sovjetunionen/Ryssland är för att få en bild av hur Sverige röstar i förhållande till stormakterna. De nordiska staterna har valts ut för att åskådliggöra huruvida Sverige och de nordiska länderna, vilka Sverige kulturellt och ideologiskt kan sägas ligga närmast, uppvisar varierande samstämmighet över tid.

4.3.2 Urval av voteringar

De voteringar som valts ut är de voteringar i generalförsamlingens plenum som någon stat ansett som såpass betydelsefulla att ”roll-call” eller ”recorded vote” begärts. Någon åtskillnad mellan vad för slags fråga som behandlats har inte gjorts utan arbetet har utförts utifrån antagandet om att alla röster där ”roll-call” eller ”recorded vote” begärts hyser om inte lika

så i alla fall tillräcklig politisk vikt för att ingå i analysen.

Efter att de totalt 1222 resolutioner där ”roll-call” eller ”recorded vote” begärts letats upp har Tredje världens, Västs, Nordens, Sovjetunionen/Rysslands, USA:s och Sveriges röstningsposition fastställts. Tredje världen, Väst och Norden har tilldelats den position som en majoritet av staterna inom respektive grupp intagit. Då dessa grupper består av ett jämnt antal stater fanns dock i vissa fall ingen klar majoritetsposition. Gällande de nordiska länderna inträffade det nio gånger att rösterna var jämnt fördelade mellan ja och avstår, sju gånger mellan nej och avstår och en gång mellan ja och nej. Av de nio gånger då rösterna utfallit lika mellan ja och avstår har varannan tillskrivits positionen ja och varannan tillskrivits positionen avstår. Då nio är ett ojämnt nummer har efter att varannan tillskrivits ja och varannan avstår den återstående rösten tillskrivits den position som en majoritet av de övriga blocken intagit. Likadant har Västs 32 omröstningar med lika antal ja och avstår, 23 omröstningar med lika antal nej och avstår samt Tredje världens en omröstning med ja och avstår och två omröstningar med lika antal nej och avstår behandlats. Då det totala antalet voteringar är så stort innebär detta förfarande enligt min bedömning inga risker för ett snedvridet resultat.

De flesta tidigare genomförda voteringsanalyser klassificerar röstningspositionen frånvarande som ett avstående. Enligt min bedömning är dock ett avstående ett tydligt politiskt ställningstagande medan en frånvaro kan bero på andra orsaker såsom bristande resurser eller nationella oroligheter. Främst är det nämligen bland Tredje världens länder som stater frånvarar och jag har därför uteslutit de länder som frånvarar från analysen. I de voteringar då USA, Sovjetunionen/Ryssland, Sverige eller en majoritet av Väst eller Tredje världen frånvarit vid omröstningstillfället har dock hela voteringen tagits bort från analysen. Detta inträffade endast i två fall varje år - av någon anledning gällande Antarktis - men bedöms inte heller ha någon påverkan på det slutgiltiga resultatet. Om jag hade bestämt mig för att koda om positionen frånvarande till avstår skulle skillnaden blivit att Tredje världen intagit röstningspositionen avstår i något större utsträckning än vad som nu är fallet. Resultatet skulle dock inte ändras nämnvärt om jag valt denna teknik.

När så alla de resolutioner där ”roll-call” eller ”recorded vote” begärts samt staternas och blockens röstningsposition i dessa voteringar fastställts uträknas ett ”agreement index” eller samstämmighetsindex. Detta görs genom att med utgångspunkt i tidigare forskning, refererad ovan, välja den teknik som passar mitt syfte bäst. I och med att jag vill kartlägga i vilken utsträckning Sverige uppvisar samstämmighet eller inte med de fördefinierade staterna och grupperna använder jag mig av den teknik som Rhenstedt, Huldt mfl. använt sig av⁶⁰. Denna teknik bygger på en enkel formel där två aktörer jämförs parvis. I mitt fall är alltså USA, Sovjetunionen/Ryssland samt majoriteten inom de olika blocken Väst, Tredje världen och Nor-

den de aktörer som Sveriges voteringar jämförs med.

För att räkna ut samstämmigheten subtraheras det antal voteringar då aktörerna röstat motsatt ifrån det antal voteringar då de båda aktörerna röstat lika. Därefter divideras detta värde med det totala antalet voteringar och multipliceras med hundra. På så sätt får man en indexkvot som kan anta värden mellan -100 och +100. Vid värdet -100 har aktörerna röstat motsatt vid samtliga voteringar medan +100 alltså betyder fullständig samstämmighet. Mer kortfattat lyder formeln således;

$$((\text{lika} - \text{motsatt}) / \text{antal voteringar}) * 100.$$

Lika innebär alltså de fall då båda aktörerna samtidigt röstat ja eller nej samt de fall då båda avstått. Vidare bör nämnas att eftersom man dividerar med det totala antalet voteringar - alltså inkluderar även de då en av aktörerna avstått medan den andra röstat ja eller nej - förskjuts indexkvoten mot noll.

Ovanstående uträkningar görs således under alla valda undersökningsår och genom att därefter jämföra exempelvis Sverige och Tredje världens indexkvot över tid kan man utläsa om samstämmigheten minskat eller inte. Indexet beskriver alltså generell närhet till andra stater eller grupper av stater och tar inte hänsyn till röstningarnas innehåll.

Förutom denna indexkvot som förvisso har många fördelar, men samtidigt endast ger ett relativt översiktligt mått, kommer också att i diagramform redovisas vilken röstningsposition Sverige intagit när Tredje världen och Väst samt USA och Sovjetunionen/Ryssland röstat motsatt. Genom att studera även dessa positioner över tid ges en indikation på vilka stater eller grupper som Sverige tenderar att hålla med och huruvida detta förändras över tid. Därutöver kommer också Sveriges procentuella avståndstagande över tid redovisas för att tillsammans med övriga mått ge en samlad bild av Sveriges röstningsagerande.

4.4 Metodologiska problem

Som nämnts ovan är ett sådant samstämmighetsindex som jag använder mig av i min studie ett relativt översiktligt mått. Det som förmodligen skulle kunna ses som de största problemen är att alla voteringar behandlas som lika viktiga och således får lika stort utslag i det uträknade indexet, samt att alla röstningspositioner får lika stor vikt. I mitt fall bedömer jag dock inte att detta drar ned tillförlitligheten av mina resultat utan jag anser ändå att indexet är ett tillfredsställande mått på vilken samstämmighet två aktörer visar upp. Denna bedömning gör jag utifrån att de voteringar som finns med i indexet trots allt av någon stat ansetts som såpass viktiga att ”roll-call” eller ”recorded vote” begärts. Vidare skulle man förvisso kunna räkna ut någon slags viktningsslag där avstår placeras någonstans mellan ja och nej och där ett ja är mer värt än ett nej, vilket vissa forskare anser⁶¹. Med hänvisning till mitt syfte anser jag dock inte detta

vara nödvändigt då existerande metoder enligt min bedömning fungerar tillfredsställande.

Hur röstningspositionen frånvarande skall behandlas är också ett problem inom voteringsanalysen. De flesta av ovanstående uppsatser och arbeten tycks lösa detta genom att behandla den frånvarande statens röst som att staten avstår ifrån att rösta. Logiken bakom detta förfarande kan jag förstå, men i mitt fall då det i huvudsak är fattiga länder som är frånvarande tror jag att andra orsaker ligger bakom. Ett avståndstagande är dessutom i mina ögon ett tydligare politiskt ställningstagande än att frånvara och jag har, som nämnts ovan, därför valt att utesluta det fåtal voteringsringar då USA, Sverige, Sovjetunionen/Ryssland eller en majoritet av staterna i Väst, Norden eller Tredje världen frånvarar.

4.5 Material

Primärkällan till uppsatsens empiriska undersökning är material hämtat från FN:s hemsida och databasen UNBISnet där alla generalförsamlingens resolutioner och hur stater röstat vid eventuella omröstningar finns att tillgå. Parallellt med detta databaserade material har som kontroll även UN Yearbook, där samma uppgifter finns tillgängliga, använts.

Material till metoden voteringsanalys har som ovan nämnts hämtats från tidigare böcker och uppsatser inom området. Hovets, Lijpharts samt Alkers och Russets klassiker har gett inspiration medan tidigare uppsatser bidragit mer till det konkreta tillvägagångssättet⁶². Övriga metodologiska överväganden vad gäller forskningsdesign och utformning mm. är främst inspirerade av Esaiasson mfl. ”Metodpraktikan” och Bjereld mfl. ”Varför vetenskap”⁶³.

Uppsatsens teoretiska utgångspunkter samt uppgifter om Sveriges utrikespolitiska agerande är hämtat från sekundärlitteratur inom det internationalpolitiska området. De verk som använts mest har va-

rit Jakob Gustavssons ”*The Politics of Foreign Policy Change*”, Nils Andréns ”*Maktbalans och alliansfrihet*” utifrån vilken de flesta citat är hämtade samt Ulf Bjerelds ”*Svensk Mellanösternpolitik*”⁶⁴.

4.6 Validitet och reliabilitet

De operationella indikatorer utifrån vilka jag ämnar kunna uttala mig om svensk utrikespolitikförändring är således svensk biståndspolitik och officiellt besöksutbyte samt Sveriges röstning i FN:s generalförsamlings plenum. Studiens interna validitet är därför, utifrån ovan gjorda operationaliseringar, avhängig hur väl dessa indikatorer speglar svensk utrikespolitik i allmänhet. Givetvis hade denna validitet stärkts om jag hade haft fler indikatorer på den empiriska nivån, t ex en analys av svenska anföranden i riksdagen, anföranden i FN mm. Jag anser dock att mina valda operationella indikatorer trots detta väl speglar den teoretiska nivån och att den interna validiteten således är tillfredsställande. Anledningen till att jag anser mig kunna dra slutsatser om svensk utrikespolitik i allmänhet utifrån valda indikatorer är att dessa indikatorer varit viktiga komponenter i svensk utrikespolitik. Biståndspolitiken och ett högt officiellt besöksutbyte med Tredje världen har tillsammans med FN-samarbetet varit viktiga kanaler för svenska ställningstaganden gällande internationella frågor. Vidare sägs FN ofta vara det organ som gör det möjligt även för små stater att ha en utrikespolitik - dvs. FN kan anses vara små staters enda egentliga arena där de kan göra sin röst hörd internationellt⁶⁵.

Genom ovanstående argumentation tycker jag mig ha resonerat mig fram till god resonemangsvaliditet och genom att dessutom vara noggrann i arbetet försäkrar jag mig om god reliabilitet. Dessa faktorer gör tillsammans att resultatvaliditeten kan anses vara tillfredsställande.

5. Resultatredovisning

5.1 Biståndspolitik och officiellt besöksutbyte

Som framgår ovan var biståndspolitiken en viktig komponent i den aktiva svenska utrikespolitiken. Politiken inom detta område har dock genomgått förändringar det senaste decenniet. Från att ha varit Tredje världens favorit bland givarländerna har nu Sveriges biståndspolitik mer kommit att likna övriga västländers i form och innehåll⁶⁶.

Den svenska biståndssystemet byggdes upp 1952 på FN:s anmodan och Sverige påbörjade därefter ett ambitiöst biståndsprogram. Mottagarländerna styrdes ursprungligen av historiska band och tidigare missionsverksamhet. Därefter sökte sig Sveriges bistånd i störst

utsträckning till länder som delade Sveriges ideologiskt socialdemokratiska syn på samhällsorganisation och samhällsbygge. Den allmänna synen på bistånd under början av efterkrigstiden passade också ideologiskt Sverige då underutveckling huvudsakligen sågs som marknadsmisslyckanden och statens roll betonades⁶⁷.

1962 inrättades ”Nämnden för internationellt bistånd” och den så kallade biståndsbibeln slog fast de fyra övergripande målen för biståndet, vilka var:

1. ekonomisk tillväxt,
2. ekonomisk och social utjämning
3. ekonomiskt och politiskt oberoende samt
4. Demokratisering⁶⁸

Under 1970-talet låg dessa mål fast och Sverige valde ut så kallade programländer som delade Sveriges syn på hur samhället skulle organiseras. Syftet med biståndet sades i regeringens motivering vara fredssträvanden och internationell solidaritet samt att uppnå frihet och välstånd för de fattiga folken.

Den svenska neutralitetspolitiken ökar vårt ansvar och våra möjligheter att bistå. Det svenska utvecklingsbiståndet står också i samklang med våra allmänna utrikespolitiska strävanden att bidra till utjämning och större förståelse mellan folken⁶⁹.

Biståndet som gavs var i huvudsak gåvobistånd och bindingsgraden var låg samtidigt som biståndet gick till de fattigaste länderna. Svenskt bistånd skiljde sig därmed från övriga givarländer i och med att andra länders bistånd i större utsträckning styrdes av nationella ekonomiska intressen och inte var lika mottagarorienterat som det svenska⁷⁰. Sverige förespråkade en internationell politisk och ekonomisk maktförskjutning från rika till fattiga länder. Sverige självt skulle ses som ett föredöme i denna process och den

svenska modellen exporterades. Särskilt Tredje världens länder, som själva sökte sin utvecklingsväg, sågs i detta sammanhang som de främsta potentiella mottagarna av denna modell⁷¹.

Denna distinkta svenska profil bibehölls under 1970-talet och in på 1980-talet, men under inflytande av utvecklingstendenser i den internationella ekonomin och delvis sammanhängande val av ekonomisk politik och ekonomiska system förändrades biståndet därefter gradvis. Sveriges biståndspolitik skiljde sig dock fortfarande till stora delar från övriga västländers genom att egna nationella ekonomiska intressen fortfarande inte betonades från svensk sida.

Vid tidpunkten för kalla krigets slut slog dock den internationella omorienteringen i synen på biståndet igenom även inom den svenska biståndsapparaten. Östblockets sammanbrott utgjorde det slutliga beviset på planhushållningens misslyckande och Sverige tvingades tänka om gällande statens och marknadens roll i utvecklingsarbetet⁷². Målen för biståndet var dock i stort sett oförändrade men synen på bistånd och underutveckling förändrades vilket även fick genomslag i tillämpningen vilket visas i figuren nedan.

Utvecklingen av svenskt bistånd 1960-2000

	SYN PÅ UNDERUTVECKLING - ORSAKER	MÅL	HUVUDDRAG I TILLÄMPNINGEN
1960-tal	Kunskapsbrist i mottagarlandet	Ekonomisk tillväxt Ekonomisk och social utjämning Ekonomiskt och politiskt oberoende Demokratisering	Obundet
1970-tal	Externa strukturer	Ekonomisk tillväxt Ekonomisk och social utjämning Ekonomiskt och politiskt oberoende Demokratisering	Programländer - ideologiskt styrt
1980-tal	Ökad problematisering	Ekonomisk tillväxt Ekonomisk och social utjämning Ekonomiskt och politiskt oberoende Demokratisering Miljö Jämlikhet mellan könen	Bindingsgraden ökar
1990-tal	Interna faktorer i mottagarlandet	Ekonomisk tillväxt Ekonomisk och social utjämning Ekonomiskt och politiskt oberoende Demokratisering Miljö Jämlikhet mellan könen	Ökad politisk och ekonomisk konditionalitet

Kommentar: Ovanstående figur visar hur Sveriges syn på underutveckling och vad som orsakat denna förändrats under 1960-, 1970-, 1980- och 1990-talen samt hur målen och huvuddragen i tillämpningen förändrats under samma tidsperiod.

I början av 1990-talet reformerades således biståndet och effektivitet och målstyrning blev nya ledord. Svensk biståndspolitik liknar därefter övriga västländers i och med att bindingsgraden ökat och att pengarna främst satsas på demokratiframjande åtgärder och inte längre går till de allra fattigaste⁷³. 1995, efter att Sverige blivit medlem i EU, genomfördes ytterligare en kraftig reformering och ett talande namnbyte genomfördes då "Styrelsen för internationellt bistånd" blev "Styrelsen för internationellt utvecklings-samarbete". Utvecklingen mot ett mindre särpräglat biståndsprogram hade dock påbörjats redan under 1980-talet för att i början på 1990-talet genomgå en

genomgripande förändring genom att mer likna övriga givarländer.

Den svenska utrikespolitikens Tredje världen-riktning kan också utläsas genom att studera Sveriges officiella besöksutbyte. Detta besöksutbyte, som består av officiella besök som kungen, statsministern eller utrikesministern gör eller tar emot, sänder ut signaler om vilken utrikespolitisk profil Sverige vill visa upp för omvärlden. Demker och Malmström visar i "Ingenmansland" att Sveriges officiella besöksutbyte under åren 1965-1989 dominerades av besök till och från länder hemmahörande i Tredje världen⁷⁴.

*Sveriges officiella besöksutbyte 1965-1989
– antal besök samt procent av det totala antalet besök*

ÅR	1965 - 1989		1990 - 1995		
	Antal	Procent	Antal	Procent	
Norden	66	16	Norden	22	9
Västeuropa	97	24	Europa	147	60
Övriga Väst	28	7	Övriga Väst	16	6
Östblocket	63	16	Ryssland, OSS	17	7
Tredje världen	148	37	Tredje världen	46	18
TOTALT	402	100		248	100

Kommentar: Tabellen visar antal besök som kungen, statsministern eller utrikesministern tagit emot eller gjort under åren 1965-1989 och 1990-1995.

Källa: Demker & Malmström, Ingenmansland, (1999), s. 36

Tredje världen stod under åren 1965-1989 för 37 procent av det totala antalet officiella besök till och från Sverige medan Västeuropa stod för 24 procent. Från och med 1990 minskar besöksutbytet med Tredje världen till förmån för framförallt europeiska stater. Tredje världens andel av besöken till och från Sverige sjunker då till 18 procent och Europas andel stiger till 60 procent. Att både det totala antalet besök ökat samt att besöken till och från Europa ökat så kraftigt beror naturligtvis till viss del på att antalet länder i Europa ökat. Att besöksutbytet med Tredje världen minskat är dock tydligt.

5.2 Ageranden i FN - voteringsanalys

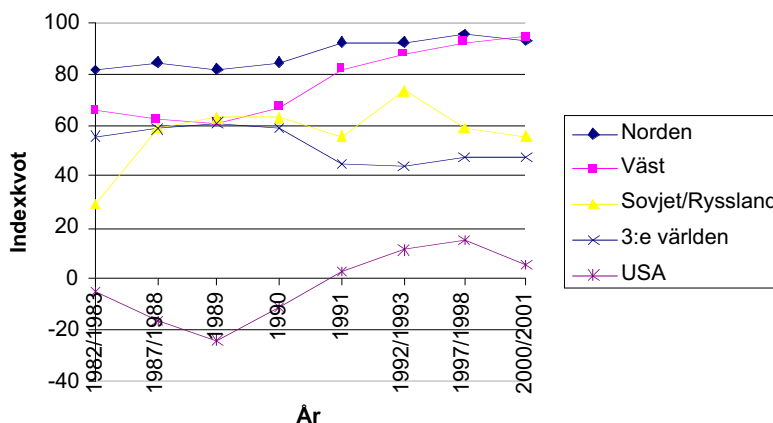
Även inom FN tog Sverige på sig rollen som u-ländernas förespråkare⁷⁵. Sverige stödde Tredje världens önskan om global ekonomisk jämlikhet och kraven på en ny ekonomisk världsordning. Sverige var därmed ett

unik västland i och med sin tydliga Tredje världen-politik och man önskade länge förbli så. I en framtidsstudie från 1978 skrev författarna;

Genom sin hittillsvarande politik har Sverige förvärvat ett stort politiskt förtroendekapital hos många u-länder. Från olika synpunkter bör det vara önskvärt för Sverige att bevara det förhållandet också i framtiden. Lyckas det kan Sverige komma att spela en viktig förmedlande roll vid framtida förhandlingar mellan u- och i-länderna⁷⁶.

Avseende den aktiva utrikespolitikens övriga två komponenter som undersöks i denna studie - bistånd och officiellt besöksutbyte - är förändringen och dess riktning tydlig vilket framgår ovan. För att ytterligare försäkra mig om politikförändringens riktning samt för att mer exakt fastställa tidpunkten för denna förändring genomförs följande voteringsanalys där Sveriges samstämmighet i FN:s generalförsamling med Väst, Norden, USA, Sovjetunionen/Ryssland och Tredje världen kartläggs över tid.

Sveriges samstämmighet med Norden, Väst, Sovjetunionen/Ryssland, USA och Tredje världen i FN:s generalförsamlings plenum 1982-2001



*Kommentar: Med hjälp av formeln $((\text{lika} - \text{motsatt}) / \text{antal} \text{ voteringar}) * 100$ räknas Sveriges samstämmighet med Norden, Väst, Sovjetunionen/Ryssland, USA och Tredje världen i FN:s generalförsamlings plenum ut för åren 1982-2001. En total samstämmighet mellan Sverige och respektive stat eller grupp av stater skulle ge indexkvoten +100 medan -100 innebär att Sverige och respektive stat eller grupp röstat motsatt vid varje votering*

Den största förändringen i ovanstående figur inträffar 1991 då Sveriges samstämmighet med Väst ökar medan den sjunker med Tredje världen. Samstämmigheten med Tredje världen håller sig därefter på en indexkvot runt 45 medan samstämmigheten med Väst fortsätter öka och 2000/2001 nästan är 100-procentig.

Vidare framgår att samstämmigheten under undersökningsperiodens första år 1982/1983 är högst med de övriga nordiska länderna och därefter med övriga västländer och Tredje världen. Med de båda stormakterna uppvisar Sverige lägre samstämmighet men högre med Sovjetunionen än med USA.

Under undersökningsperiodens andra år 1987/1988 har samstämmigheten med Norden och Tredje världen ökat medan den minskat något med Väst. Under dessa år ser man också att samstämmigheten med Sovjetunionen ökat medan den sjunkit med USA.

Under 1989 uppvisar Sverige fortfarande ungefär likadant beteende. Samstämmigheten med Norden är fortsatt hög med en indexkvot på 82 medan indexkvoten för Sovjetunionen/Ryssland, Väst och Tredje världen ligger strax över 60. Nästa undersökningsår, 1990, kan man utläsa en viss förskjutning i

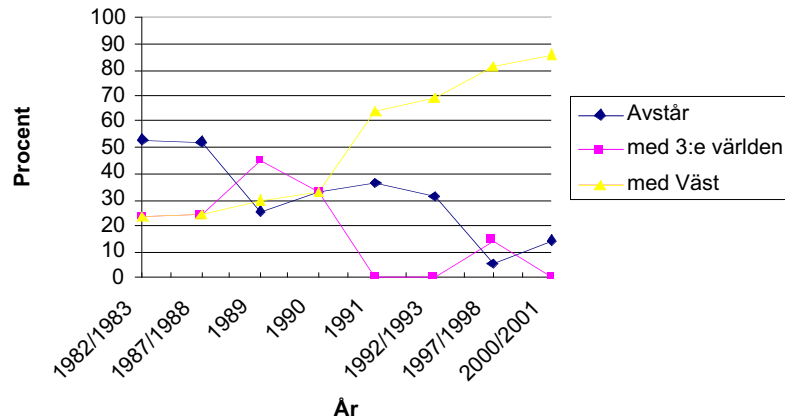
samstämmighetsindexet. Samstämmigheten med västländerna ökar då något samtidigt som den minskar med Tredje världen.

1991 sker de mest dramatiska förändringarna i röstningsbeteendet. Samstämmigheten med Tredje världen sjunker då från indexkvot 59 året innan till 45. Samtidigt ökar samstämmigheten med Väst från indexkvot 67 till 82. Även med Norden och USA uppvisar Sverige ökad samstämmighet medan den minskar något med Sovjetunionen/Ryssland.

1992/1993 fortsätter agerandet från 1991. Samstämmigheten med Väst ökar ytterligare medan den minskar något med Tredje världen. Dessa tendenser fortsätter även 1997/1998. Samstämmigheten med Väst fortsätter att öka något medan samstämmigheten med Tredje världen i stort sett är oförändrad på nivån från 1991, även om en viss ökning har skett.

Ett annat tillvägagångssätt för att se hur Sveriges röster fördelat sig mellan Väst och Tredje världen är att studera de omröstningar då de båda grupperna röstat motsatt - vilket görs i nedanstående figur.

Sveriges röstning i de fall då Tredje världen och Väst röstat motsatt – procent av dessa fall då Sverige röstar som Tredje världen respektive Väst



Kommentar: Ovanstående är en sammanställning av Sveriges röstning i de totalt 209 voteringar då Tredje världen och väst röstat motsatt.

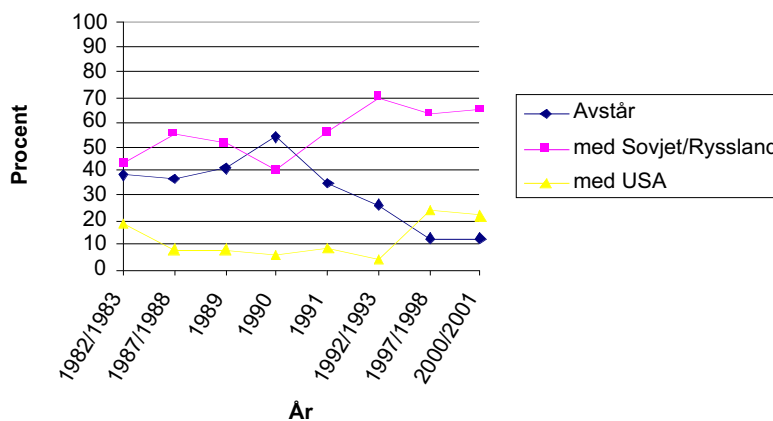
Även i denna figur är det under 1991 som de mest dramatiska förändringarna sker. Från att 1990 ha fördelat sina röster jämnt mellan Tredje världen, Väst och avstår röstar man nu som Väst i över 60 procent av de 14 omröstningar, av totalt 71, då Tredje världen och Väst röstat motsatt medan man inte röstar som Tredje världen en enda gång. Inte heller i 1992/1993 års omröstningar då Tredje världen och Väst röstat motsatt i 16 fall röstar man som Tredje Världen någon gång. Frågorna som behandlats under ovanstående år har heller inte varierat nämnvärt vilket gör att man kan slå fast att förändringen beror på ändrat röstningsbeteende och inte en eventuell dagordnings-effekt.

Figuren visar också att 1982/1983, då Väst och Tredje världen röstat motsatt 60 gånger av totalt 306 voteringar, lade Sverige ned sin röst i 53 procent av fallen, röstat med Tredje världen i 23 procent och

följaktligen med Väst i 23 procent. 1987/1988 när Väst och Tredje världen röstat motsatt i 42 av 267 voteringar, agerade Sverige på samma sätt som 1982/1983 dvs. avstod från att rösta i drygt 50 procent av fallen och fördelade de kvarvarande rösterna jämnt mellan de båda grupperna. Figuren visar också att tendenserna till att rösta mer som Väst fortsätter under resterande del av 1990-talet. År 2000/2001 då Väst och Tredje världen röstat motsatt i 21 av 128 voteringar röstar Sverige i större utsträckning än tidigare med Väst samtidigt som man fortfarande inte röstar någon gång med Tredje världen. (Se bilaga 2 för en utförligare tabell).

För att få en bild av Sveriges agerande gentemot de båda stormakterna studeras också hur Sverige röstat i de fall då Sovjetunionen/Ryssland och USA röstat motsatt, vilket visas nedan.

Sveriges röstning i de fall då Sovjetunionen/Ryssland och USA röstat motsatt – procent av dessa fall då Sverige röstar som Sovjetunionen/Ryssland respektive USA



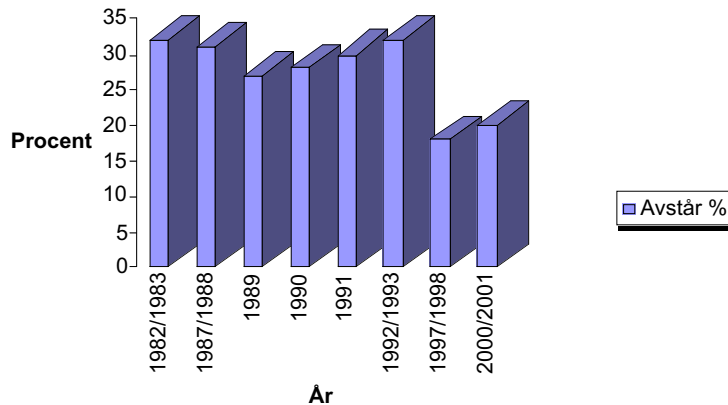
Kommentar: Ovanstående är en sammanställning av Sveriges röstning i de totalt 482 voteringar då Sovjetunionen/Ryssland och USA röstat motsatt..

Figuren visar att Sverige genomgående röstat oftare som Sovjetunionen/Ryssland än som USA då dessa stater varit oense. Efter 1993 tenderar Sverige att samrösta med USA i något större utsträckning än tidigare. Detta görs dock inte främst på bekostnad av att samrösta i mindre utsträckning med Sovjetunionen/Ryssland utan genom att avstå ifrån att rösta färre gånger. Samtidigt varierar det antal gånger som stor-

makterna röstat motsatt avsevärt år från år vilket gör definitiva slutsatser svårare. (Se bilaga 2 för utförligare tabell)

Ytterligare ett tillvägagångssätt för att få en samlad bild av Sveriges agerande är att studera i vilken utsträckning Sverige använder sig av röstningspositionen avstår. Detta finns med i figurerna ovan men syns tydligare i följande figur.

Sveriges användning av röstningspositionen avstår
– procent av det totala antalet omröstningar



Kommentar: Ovanstående är en sammanställning av i vilken utsträckning Sverige använder sig av röstningspositionen avstår. 1982/1983 avstod Sverige i 32 procent av 305 voteringar, 1987/1988 i 31 procent av 267 voteringar, 1989 i 27 procent av 109 voteringar, 1990 i 28 procent av 82 voteringar, 1991 i 30 procent av 71 voteringar, 1992/1993 i 32 procent av 133, 1997/1998 i 18 procent av 127 voteringar och 2000/2001 i 20 procent av 128 voteringar.

Sveriges användande av röstningspositionen avstår sjunker efter 1992/1993 från att ha använts i 32 procent av voteringarna till att användas i endast 18 procent av voteringarna 1997/1998. Denna förändring inträffar således efter 1992/1993 och ser ut att ligga fast även under undersökningsperiodens sista år 2000/2001.

Syftet med detta kapitel har varit att kartlägga Sveriges röstning i FN under 1980- och 1990-talen

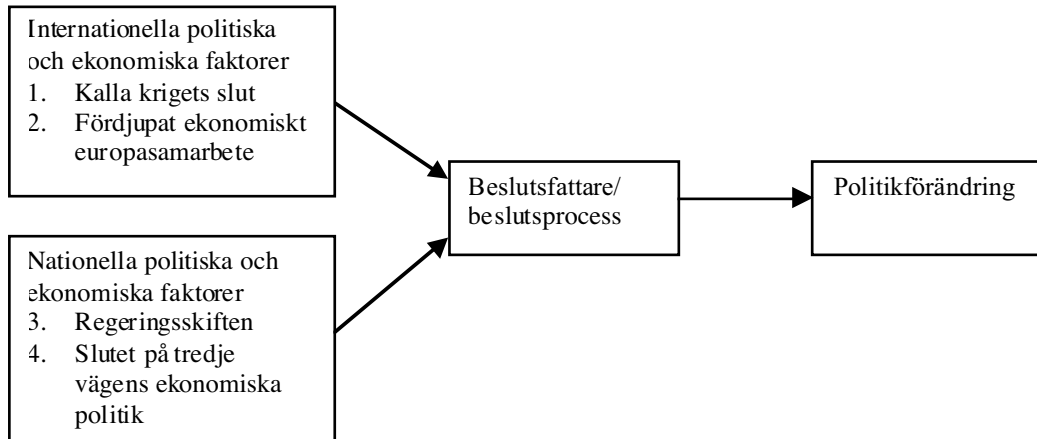
samt att bestämma *om* och framförallt *när* en förändring av agerandet ägt rum. Ovanstående figurer och diskussion ger enligt min bedömning en samlad bild av att Sveriges agerande började förändras 1990 för att 1991 förändras mer drastiskt. Denna förändring bestod, precis som ovan i kapitel 5.1, av att Sveriges uppträdande mer liknar Västs och mindre liknar Tredje världens. Vidare framgår att denna förändring huvudsakligen ägde rum år 1991.

6. Förklaringsmodell

Förklaringsmodellen som utarbetades under inflytande av Gustavssons något mer omfattande modell i kapitel 2.2.1 ser alltså ut som nedan.

I kapitlen som följer tillämpas denna modell och varje enskild förklaringsfaktor och dess påverkan diskuteras. Slutsatserna följer därefter i kapitel 7.

Min förklaringsmodell för utrikespolitisk förändring



Kommentar: Internationella politiska och ekonomiska faktorer i form av kalla krigets slut och fördjupat ekonomiskt europasamarbete samt nationella politiska och ekonomiska faktorer i form av regeringsskiften och slutet på tredje vägens ekonomiska politik anses utöva påverkan på beslutsfattare och beslutsprocess och därigenom orsaka en politikförändring.

6.1 Internationella politiska faktorer – kalla krigets slut

Förklaringsfaktorn internationella politiska faktorer är härledd ur den realistiska teorin om internationella relationer. En stats utrikespolitik sägs med denna teorins antaganden styras av strukturella incitament och förändringar i den internationella maktfördelningen. Ett nödvändigt villkor - förutom tidsfaktorn - för att denna faktor skall kunna sägas ha påverkat Sveriges utrikespolitik är således att beslutsfattarna uppfattar kalla krigets slut som en internationell maktförskjutning och att man gör en säkerhetspolitisk bedömning att ett närmande till Väst inte äventyrar neutralitetspolitikens trovärdighet, alternativt att dessa trovärdighetskriterier kan tonas ned. Utifrån dessa villkor formuleras därför följande nollhypotes;

”Den svenska politikförändringen föregicks inte av kalla krigets slut och inte heller av att beslutsfattarna på grund av en sådan maktförskjutning uppfattade kraven på neutralitetspolitikens trovärdighet som minskade.”

För att försöka falsifiera denna hypotes redogörs nedan översiktligt för kalla kriget och dess sluts händelseförlopp. Om nollhypotesen kan falsifieras stärks tesen om att kalla krigets slut bidrog till att orsaka den svenska politikförändringen. Gällande de tillräckliga villkoren för påverkan hänvisas till slutsatserna i kapitel 7 där det kontrafaktiska resonemanget förs.

Efter andra världskrigets slut framstod Europa snart som delat mellan Öst och Väst. Sovjetunionen hade redan i slutet av kriget både militärt och politiskt befäst sina intressen i Östeuropa medan den tidigare stormakten Storbritannien framförallt ekonomiskt framstod som oförmögen att fungera som någon slags motmakt⁷⁷. USA tvingades därmed inse att de inte kunde gå tillbaka till mellankrigstidens isolationism och engagerade sig därför genom den så kallade Marshallplanen för att bygga upp Europa ekonomiskt. Även mer uttalat säkerhetspolitiskt markerades blockuppdelningen genom exempelvis sammanläggningen av västmakternas ockupationszoner i Tyskland, bildandet av Brysselpakten 1948 samt Atlantpakten och Warszawapakten 1949 respektive 1955.

Även Norden påverkades av den framväxande bipolära världsordningen. Finland, som mer än de övriga nordiska staterna låg inom Sovjetunionens intressesfär, slöt 1948 vänskaps-, samarbets- och biståndsavtal med denna stormakt. De övriga nordiska länderna planerade vid denna tid att bilda ett nordiskt försvarsförbund men förhandlingarna misslyckades och Norge och Danmark anslöt sig till Atlantpakten. De misslyckade förhandlingarna ledde därmed till att det nordiska mönster som trots allt till viss del bidrog till att minska spänningen mellan stormakterna i Norden tog form. I denna så kallade nordiska balans sägs ofta Sveriges alliansfria position i mitten utgjort förutsättningen för att ingen av dess grannstater blev allt för hårt bunden till respektive maktblock⁷⁸.

Med denna bakgrund utformades således Sveriges aktiva neutralitetspolitik präglad av FN-samarbetet och en Tredje världen-inriktad politik. Förhållandet mellan stormakterna förblev spänt under 1950-talets Koreakrig, 1960-talets Kubakris och Berlinproblematik samt 1960- och 1970-talets Vietnamkrig. Under 1970-talet fördes dock delvis en avspänningspolitik vilken resulterade i den så kallade Helsingforskonferensen och ett slutdokument där de båda stormakterna sade sig vilja fortsätta avspänningssträvandena⁷⁹.

I slutet av 1970-talet, efter Sovjetunionens invasion av Afghanistan, och under det tidiga 1980-talet försämrades dock återigen förhållandet mellan de båda stormakterna. För Sveriges del präglades 1980-talet till en början av ubåtskris och de hot som ubåtskränkningar kunde utgöra för Sveriges säkerhet.

Efter hand normaliserades dock förhållandet till Sovjetunionen och 1987 gjorde Ingvar Carlsson ett officiellt besök i Moskva.

Efter Gorbatsjovs tillträde till presidentposten förbättrades också klimatet mellan stormakterna avsevärt och en dialog återupptogs. Gorbatsjov genomförde efter att ha insett att Sovjetunionens relativa styrka var på väg att försvagas⁸⁰ omfattande reformer genom att marknadsmekanismer och en något friare press tilläts verka. Vidare minskade Sovjetunionen sin inblandning i de östeuropeiska staterna, trupper drogs tillbaka och man bröt med Bresnjevdoktrinen. Gorbatsjovs reformer fick dock långtgående och oväntade konsekvenser i Östeuropa. I juni 1989 hölls val i Polen och därefter spred sig kommunismens fall vidare till Ungern, Östtyskland, Tjeckoslovakien, Bulgarien och Rumänien. Under några månader under hösten 1989 och våren 1990 framträdde en helt ny strategisk karta. Tyskland återförenades i oktober 1990 och Sovjetunionen upplöstes 1991⁸¹.

Kalla krigets slut innebar i och med dessa omvälvningar då östblocket föll samman således en förändring i den internationella maktbalansen. Från att ha varit ett bipolärt system framträdde nu en multipolär struktur där Sovjetunionens försvagning lämnade kvar USA som ensam supermakt men utan fullständig hegemoni. I Asien utökade delvis Japan och Kina sina utrikespolitiska ambitioner och i Europa framträdde EU med ett återförenat Tyskland som en betydande maktfaktor på den internationella scenen⁸².

För den svenska neutralitetspolitiken fick denna händelseutveckling omedelbara konsekvenser, delvis beskrivna i kapitel 2.3. I en multipolär världsordning minskade ganska naturligt betydelsen och värdet av att vara neutral. Förutsättningarna för Sveriges internationella profil med relativt stort internationellt inflytande, som alltså till viss del möjliggjorts av den neutrala positionen mellan stormakterna, hade således delvis undergrävt. Om Sverige avsåg att kompensera för denna förlorade maktbas skulle enligt den realistiska teorin en förflyttning närmare Tyskland och EU vara en naturlig anpassning till den förändrade maktbalansen⁸³. Gustavsson hävdar dessutom att en sådan förflyttning skulle kunna ske relativt

oproblemiskt trots neutralitetspolitiken och dess långvariga position som dominerande säkerhetspolitisk princip. Enligt Gustavsson var nämligen inte den svenska neutralitetspolitiken så fast rotad som kanske kunde förväntas. Med utgångspunkt i begreppet institutionaliserad - där med institution menas en uppsättning formella och informella regler som styr handlandet - utreder Gustavsson det vertikala djupet och den horisontella spridningen av neutralitetspolitiken för att därefter dra slutsatsen att neutralitetspolitiken utan större tröghet eller motstånd relativt enkelt kunde ändras⁸⁴.

Förändringarna i det internationella systemet föregår således den svenska politikförändringen något och det första grundläggande villkoret för att denna förklaringsfaktor skall kunna sägas ha haft någon påverkan är därigenom uppfyllt. Även det andra nödvändiga villkoret - dvs. att beslutsfattarna uppfattade att trovärdighetskriterierna för svensk neutralitetspolitik kunde tonas ned - är enligt min bedömning utifrån ovanstående diskussion uppfyllt.

6.2 Internationella ekonomiska faktorer – ökat Europasamarbete

Förklaringsfaktorn internationella ekonomiska faktorer är härledd ur institutionalismen som hävdar att stater trots ett anarkiskt internationellt system strävar efter samarbete och absoluta nyttovinster. Nödvändiga villkor för att denna faktor skall ha påverkat utrikespolitiken är således att det ekonomiska samarbetet fördjupats samt att beslutsfattarna uppfattade samarbetet och medföljande nyttovinster som betydelsefulla för Sveriges fortsatta ekonomiska utveckling. Nollhypotesen som formuleras utifrån dessa villkor blir som följer;

”Den svenska politikförändringen föregicks inte av en starkare ekonomisk bindning till övriga västländer och att inte binda sig uppfattades inte av beslutsfattarna som någon betydande nyttoförlust.”

Om denna hypotes falsifieras nedan stärks tilltron till att internationella ekonomiska faktorer i form av ett fördjupat Europasamarbete bidrog till att orsaka politikförändringen. Tillräckliga villkor för politikförändring behandlas i slutsatsen i kapitel 7. Nedan behandlas således främst de ekonomiska aspekterna av EG/EU-samarbetet.

Det internationella ekonomiska samarbetet har i västvärlden utvecklats dramatiskt under efterkrigstiden. Ett första steg togs 1947 genom bildandet av nuvarande OECD. Sverige accepterade en inbjudan om medlemskap och kunde därmed dra nytta av Marshallhjälpen. Det direkta stödet till Sverige var dock relativt begränsat men tack vare att de andra europeiska länderna fick ordning på sina ekonomier kunde Sverige få avsättning för sina exportprodukter, vilket var av stor vikt för den fortsatta svenska ekonomiska

utvecklingen. Medlemskapet i OECD skulle enligt Sverige dock inte ses som ett blockpolitiskt ställningstagande⁸⁵.

Det europeiska ekonomiska samarbetet gick därefter vidare och 1957 skrevs Romfördraget under och EEC bildades. Sverige deltog inte i detta samarbete med hänsyn till att det var oförenligt med svensk neutralitetspolitik samt med byggandet av välfärdsstaten⁸⁶. Sverige var dock medlem i EFTA och så länge medlemsantalet var tillräckligt stort var detta en ekonomiskt livskraftig organisation. Trots att Sverige samma år tagit avstånd mot djupare samarbete med EEC lämnade Sverige och de andra EFTA-länderna in en ansökan om koncessionsavtal 1961.

Denna ansökan avslogs dock 1963 efter att de Gaulle lagt in ett veto om Storbritanniens medlemskap⁸⁷.

1967 lämnades en ny ansökan in och i och med att samarbetet hittills huvudsakligen fått mellanstatlig karaktär var tveksamheten nu större inför huruvida ett eventuellt medlemskap verkligen stred mot neutralitetspolitiken eller inte. Precis som 1963 avslogs dock ansökan efter veto från de Gaulle.

Inspirerade av Nordens framgångsrika samarbete under Gatt-förhandlingarnas Kennedyrunda 1966 inleddes därefter försök med att upprätta ett djupare nordiskt handelsamarbete, men dessa försök blev resultatlösa. Istället fortsatte EFTA:s förhandlingar med EEC och 1973 slöts ett frihandelsavtal. Ett fullvärdigt medlemskap i EEC var dock enligt den svenska regeringen inte en realistisk möjlighet på grund av neutralitetspolitiken. De hinder som byggandet av den svenska välfärdsstaten ansågs ha inneburit 1961 hade nu dock tonats ned⁸⁸.

Inom EEC fördjupades samarbetet under 1980-talet i och med fastställandet av en vitbok som skulle

möjliggöra skapandet av en fri och gemensam marknad innan utgången av 1992. Sverige avsåg delta i detta ekonomiska samarbete och regeringen visade 1988 sin vilja till att bidra gällande införandet av fri rörlighet för varor, tjänster och kapital⁸⁹. Det politiska samarbetet sågs dock fortfarande som ett oöverstigligt hinder för ett medlemskap och 1990 hävdade Carlsson, i linje med tidigare förd politik, att ett medlemskap inte var förenligt med den svenska neutralitetspolitiken. En omsvängning inträffade dock under hösten 1990 då regeringen i oktober deklarerade sin avsikt att ansöka om medlemskap i EG⁹⁰.

Bakgrunden till denna omsvängning bestod av att Sverige tillsammans med övriga EFTA-länder 1988 hade inlett förhandlingar om EES-avtalet vilka fortgick till 1993 då en överenskommelse nåddes. Att Sverige dock lämnade in sin ansökan om medlemskap i EG redan 1 juli 1991 kan ses som ett resultat av att EES-förhandlingarna ur svensk synvinkel var relativt misslyckade och såg ut att bli en ensidig överenskommelse där EG bestämde innehållet. Detta ställde Sverige inför ett val gällande att antingen dra sig tillbaka från EES-förhandlingarna med betydande ekonomiska förluster eller ansöka om fullvärdigt medlemskap och därmed även få visst politisk inflytande⁹¹.

Ekonomiskt sett kan man dock hävda att Sverige alltid varit en Västeuropeisk stat. Efter andra världskriget försökte Sverige visserligen få till stånd viss handel med Sovjetunionen och öststaterna men av den totala handeln kom dessa stater endast att stå för 5 procent. Det ekonomiska beroendet av Väst ökade också successivt under efterkrigstiden och i mitten av 1980-talet gick 50 procent av industriexporten till EG och 20 procent till EFTA⁹². Figuren nedan visar hur Sveriges handelsberoende av Väst ökat över tid.

Sveriges internationella handel - procent av export och import

	1960	1970	1990
EFTA	29	42	18
EG/EU	36	31	55
USA/Canada	10	8	9
Övriga	25	19	18
TOTALT	100	100	100

Kommentar: Tabellen visar Sveriges internationella handel fördelad på grupper av länder 1960, 1970 och 1990. Källa: Gustavsson, The Politics of Foreign Policy Change, (1998) s.81

Som framgår av figuren ovan ökar handeln med EG/EU under åren 1960 och 1990. Till viss del beror den ökade handeln med EG/EU:s på att antalet medlemsländer under perioden fördubblats från 6 till 12, men likväl är det tydligt att Sveriges internationella handel

är tydligt västorienterad och att denna västorientering ökat något mellan 1960 och 1990.

Sveriges inställning till europasamarbetet förändras således under efterkrigstiden. I samband med det första närmandet till EG 1961 hävdades både neutra-

litetspolitiken och det inhemska samhällsbygget vara hinder för ett fullvärdigt medlemskap medan man på 1970-talet hävdade att neutralitetspolitiken var det enda kvarvarande hindret. På hösten 1990 ansågs dock inga av dessa hinder som för stora och man lämnade in ansökan om medlemskap i juli 1991. Så sent som 1990 hävdade dock Ingvar Carlsson att neutraliteten är det sista och enda hindret för ett medlemskap men i oktober samma år skedde en omsvängning⁹³.

Förändringen av det internationella ekonomiska samarbetet föregår således den övriga politikförändringen något och det grundläggande nödvändiga villkoret är därmed uppfyllt. Gällande det andra nödvändiga villkoret – dvs. att nyttoförlusterna av att inte ansöka om medlemskap av beslutsfattarna ansågs som betydande – är samspelet med den nationella ekonomiska utvecklingen viktig, vilket visas nedan. Innehållet i EES-avtalet kan dock ekonomiskt sätt sägas ha varit relativt fördelaktigt för Sverige. Politiskt innebar det dock stora inskränkningar i självbestämmandet samtidigt som man inte hade samma status som de fullvärdiga medlemmarna av EG. För att undvika detta skulle Sverige kunna dragit sig ur förhandlingarna men till priset av betydande nyttoföruster. Tillsammans med den svaga nationella ekonomiska utvecklingen uppfattades dessa förluster som stora och även det andra nödvändiga villkoret kan således anses vara uppfyllt.

6.3 Nationella politiska faktorer – regeringsskiften

Gällande förklaringsfaktorn nationella politiska faktorer bygger den på ett mer aktörsinriktat resonemang där individerna och deras påverkansmöjligheter lyfts fram. Vidare utgår den från det faktum att Olof Palme som person sägs ha personifierat den svenska utrikespolitiken och således också på antagandet om att hans försvinnande från den politiska scenen skulle kunna förklara Sveriges politiska omorientering. Dessutom kan man anta att även regeringsskiftet 1991 då en borgerlig regering med ett mer uttalat europaprogram och med Carl Bildt som statsminister kan ha påverkat politiken i riktning mot förändring. Göran Perssons tillträde till statsministerposten sägs även det ofta ha förändrat den svenska utrikespolitiken. Nollhypotesen blir således;

”Den svenska politikförändringen föregicks inte av något regeringsskifte eller byte på statsministerposten tillsammans med en sådan ny regerings eller statministers önskan om att förändra politiken.”

Genom en beskrivning av regeringsskiften, avser jag således att utröna hur dessa skiften inträffar i tid relativt politikförändringen samt hur det nya styret skil-

jer sig från tidigare vad gäller utrikespolitikinriktning. Om nollhypotesen ovan kan falsifieras stärks tilltron till att ett regeringsskifte eller ny statminister bidrog till att orsaka förändringen. Huruvida denna faktor kan anses vara nödvändig eller tillräcklig för att föranleda en politikförändring behandlas precis som tidigare i slutsatserna i kapitel 8.

1982 tillträdde återigen socialdemokraterna efter ett borgerligt regeringsinnehav i slutet av 1970-talet. Olof Palme som genom sin skarpa retorik och kritik av stormakterna till stor del kommit att personifiera Sveriges aktiva politik var nu statsminister. Efter Olof Palmes död 1986 inträffade dock ingen drastisk förändring av utrikespolitiken. Retoriken tonades ned men aktiviteten bestod. Ingvar Carlsson var dock den som i juli 1991 lämnar in ansökan om EU-medlemskap.

Nästa regeringsförändring inträffar samma år, 1991, då de borgerliga vinner valet och Carl Bildt blir statsminister. Som framgår av voteringsanalysen är det under detta år som förändringen av svensk utrikespolitik sker genom att Sverige börjar rösta mer som de andra västländerna och mindre som Tredje världen. Dessutom antogs alla generalförsamlingens resolutioner 1991 i december - alltså efter att Carl Bildt och de borgerliga tagit makten. Politiken förändrades dock till viss del även innan, men de tydligaste och största förändringarna sker 1991. Det grundläggande nödvändiga villkoret gällande tidsfaktorn kan således sägas vara uppfyllt. Gällande det andra nödvändiga villkoret - dvs. att den nya regeringen eller statsministern har en uttalad önskan om att förändra politiken – kan man ur kapitel 2.3 ovan utläsa att Carl Bildt på ett tydligare sätt än sina företrädare betonar det europeiska samarbetet. Därutöver hävdar Bildt på DN-debatt 1 juli 1991 att den svenska FN-agerandet måste ändras. En sådan särlinje som Sverige tidigare företrätt i FN blir enligt Bildt svår att förena med ett EU-medlemskap⁹⁴

Även det andra nödvändiga villkoret kan således sägas vara uppfyllt. Gällande denna faktors relativa förklaringskraft förs denna diskussion precis som gällande de andra faktorerna i kapitel 8. Där diskuteras också det faktum att förändringen påbörjats innan Bildts tillträde och att det var Carlsson som tog beslutet att ansöka om medlemskap i EU.

Efter förändringen 1991 fortsätter Sverige med den nya politiken. Socialdemokraternas återtillträde till makten 1994 innebar inga direkta förändringar. Inte heller Göran Perssons tillträde till statsministerposten innebär enligt voteringsanalysen några större förändringar - bortsett från att Sverige inte avstår från att rösta i lika stor utsträckning som tidigare. Förändringarna som inträffat 1991 förstärks dock ytterligare under 1990-talet - både efter Carlssons återtillträde 1994 och Perssons tillträde 1996.

6.4. Nationella ekonomiska faktorer – slutet på tredje vägens ekonomiska politik

Förklaringsfaktorn nationella ekonomiska faktorer är härledd ur ovan redovisade antaganden om att en självständig och särpräglad internationell profil kräver vissa ekonomiska förutsättningar. Ekonomisk styrka antas leda till självförtroende och påverkansmöjligheter medan en svag ekonomisk utveckling innebär osäkerhet och ett sökande efter snabba lösningar⁹⁵. Ur detta villkor följer följande nollhypotes;

”Den svenska politikförändringen föregicks inte av en försvagad ekonomisk utveckling och ett närmande till Väst sågs inte som en lösning på dessa problem.”

Som ett litet land med liten hemmamarknad och en öppen exportberoende ekonomi har världsmarknaden länge varit utgångspunkten för Sveriges ekonomiska politik⁹⁶. Sveriges nationella ekonomiska utveckling har därför i stor utsträckning varit beroende av internationella faktorer. Denna internationella inriktning startade redan innan första världskriget tack vare att industrialiseringen varit lyckosam för Sverige och att svensk industri stod sig väl i den internationella konkurrensen⁹⁷. Trots detta internationella beroende har Sverige dock periodvis fört en egen ekonomisk politik som skiljt sig på vissa punkter ifrån andra väststater. Den så kallade Stockholmsskolan var en benämning på framstående ekonomer som förordade långtgående statlig interventionism i keynesiansk anda. Senare kom denna socialdemokratiska ekonomiska politik syftade till full sysselsättning framför låg inflation att gå under benämningen ”tredje vägens ekonomiska politik”.

Efter andra världskriget var Sveriges produktionsapparat intakt. Tack vare Marshallhjälpen och en stor uppdämd efterfrågan på kontinenten fick Sverige avsättning för sina produkter och tillväxten tog fart. 1950- och 1960-talen blev därefter en period med stark tillväxt för världsekonomin och stora investeringar gjordes. Även om staten ökade sin aktivitet i den svenska ekonomin var världsmarknaden fortfarande utgångspunkten. Strategin var att internationellt konkurrenskraftiga företag skulle ges resurser att växa med medan mindre lyckosamma företag skulle rationaliseras bort. Detta innebar en viss strukturomvandling i och med att tidigare arbetsintensiva branscher som exempelvis textil- och livsmedelsbranschen utsattes för ett hårt rationaliseringstryck och delvis slogs ut. De tidigare hemmarknadsinriktade, ofta kvinnodominerade, branscherna drabbades av stora nedläggningar men då andra sektorer, inte minst den offentliga sektorn, samtidigt expanderade väckte detta föga motstånd. Stora materiella investeringar gjordes i verkstadsindustrin och övrig tung industri där effektivitet skulle uppnås genom storskalighet och mekanisering⁹⁸.

Under 1970-talet förväntade sig Sverige och andra stater att tillväxten skulle fortsätta men istället drabbades världsekonomin av en djup kris. Oljepis-

chocken 1973 drabbade Sveriges tunga och trögrörliga industri hårt. De industrier som tidigare varit mest framgångsrika - varv, skogsbruk och gruvdrift - blev nu de som drabbades hårdast av krisen. I keynesiansk anda satsade man dock expansivt för att stimulera sig ur recessionen genom upprepade devalveringar. Detta mål - att bibehålla full sysselsättning genom snabb ökning av den offentliga sektorn och återkommande devalveringar - krävde dock att Sverige lånade pengar internationellt. Detta i sin tur möjliggjordes av att den internationella kreditmarknaden hade aktiverats genom att de oljeproducerande ländernas överskott till stor del hamnade i banker i Väst⁹⁹. Vid denna tid hade också växelkurssarbetet Bretton Woods, där industriländernas växelkurser varit knutna till dollarn, brutit samman och istället knöts Sveriges valuta till den så kallade valutaormen med D-marken som dominerande valuta.

I slutet av 1970-talet var Sveriges tillväxt fortfarande låg och det var nu som den så kallade tredje vägens ekonomiska politik formulerades inom det socialdemokratiska partiet vilka nu var i opposition. Denna politik gick ut på att man skulle genomföra en kraftig devalvering för att på så sätt ge impulser till en viss strukturomvandling inom ekonomin där man ville att exportföretagen skulle återfå den konkurrenskraft de förlorat under 1970-talet¹⁰⁰. Denna svenska strategi skiljde sig från de flesta övriga västländer som mer eller mindre övergett keynesianismen till förmån för mer monetaristisk ekonomisk politik.

När socialdemokraterna kom till makten 1982 ärvde de en ekonomi med stort budgetunderskott, hög arbetslöshet och hög inflation. För att komma ur krisen genomfördes i linje med tredje vägens ekonomiska politik en kraftig devalvering hösten 1982.

Övriga Europa och västvärlden hade vid denna tidpunkt huvudsakligen slagit in på en mer restriktiv politik där inflationsbekämpning var det yttersta målet. I Sverige ville man dock behålla full sysselsättning samtidigt som man inte ville dra ner på offentliga utgifter och man devalverade därför kraftigt. Devalveringen fick till en början önskad effekt - tillväxten tog fart och budgetunderskottet blev ett överskott. Sverige lyckades dock inte hålla nere inflationen vilket ledde till snabba nominella löneökningar och till slut till en ny kostnadskris. De återkommande devalveringarna hade dessutom belönat företagen med högre vinster utan att de behövt öka sin produktivitet. Dessa snabba löneökningar tillsammans med låg produktivitet samt det faktum att den inhemska kreditmarknaden avreglerats 1985-1986 ledde trots den låga tillväxten till en överhettning av ekonomin. Avregleringen av kreditmarknaden genomfördes nämligen samtidigt som skattesystemet med höga marginalskatter och generösa avdragsregler fanns kvar, vilket premierade lånefinansierad konsumtion. Detta tillsammans med bristfällig risk- och kreditbedömning från bankernas sida gjorde att de tillämpade en relativt aggressiv och lätt sinnig utlåningspolitik¹⁰¹.

Regering och riksdag bestämde sig dock denna gång för att inte devalvera sig ur krisen. Orsakerna var dels erfarenheterna från tidigare devalveringar med medföljande nominella löneökningar och kostnadskriser, men också en ökad internationalisering av den svenska ekonomin. De svenska valuta- och kapitalmarknaderna hade integrerats med de internationella, vilket medförde att riksbankens räntepolitik inte längre var helt självständig. Den svenska räntan kom snarare att återspegla internationella kreditgivares förtroende för svenskt penningvärde och växelkursstabilitet. För att undvika en överhettning av ekonomin började den svenska räntan under 1989-1990 därför att höjas.

Riksdag och regerings agerande i denna situation kan ses som ett systemskifte i ekonomisk politik. Istället för att som tidigare i keynesiansk stabiliseringspolitisk anda investera eller devalvera sig ur recessionen stramades ekonomin åt i inflationsbekämpande syfte. Inflationsbekämpningen lyckades till viss del men följden blev att sysselsättningen och efterfrågan sjönk. Samtidigt utbröt en finans- och fastighetskris vilket förorsakade att bankerna gjorde stora kreditförluster och den offentliga sektorns finanser försämrades kraftigt. Bland internationella placerare var förtroendet för den svenska ekonomiska politiken relativt låg och man förväntade sig en devalvering för att rädda sysselsättningen vilket orsakade stora valutaflöden. Efter att ha höjt räntan till rekordnivåer och stödköpt svenska kronor var riksbanken därför till

slut tvungen att övergå till en rörlig kronkurs hösten 1992¹⁰².

Den från början lyckade stabiliseringspolitiken förlorade alltså kraft efter 1970-talets kriser. När den fasta växelkursen och regleringarna inom kapitalmarknaden försvann förlorade Sverige mycket av sin ekonomiska självständighet vad gäller penningpolitiken. Riksbanken och det internationella förtroendet för den ekonomiska politiken ökade samtidigt i betydelse¹⁰³.

Den svenska ekonomin har således integrerats till stor grad med övriga industriländers och förutsättningarna för en självständig stabiliseringspolitik har förändrats. Sveriges ekonomiska politik har därför anpassats till dessa yttre omständigheter och i och med EU-samarbetet och konvergenskraven liknar Sveriges politik nu övriga västländers. Den genomgripande förändringen i detta sammanhang kan sägas ha inträffat i krisens början 1989-1990 då svenska beslutsfattare beslöt sig för att överge den tidigare förda ekonomiska politiken och inte devalvera sig ur krisen. Det grundläggande nödvändiga villkoret gällande tidsfaktorn kan således sägas vara uppfyllt. Avseende gäller det andra nödvändiga villkoret - dvs. att beslutsfattarna uppfattade ett närmande till Väst som en lösning på detta problem - kan också detta sägas vara uppfyllt genom att man 1989-1990 började att anpassa sin ekonomiska politik till övriga västländers och precis som dem prioriterade inflationsbekämpning framför sysselsättning.

7. Slutsats

Av ovan genomförda undersökning kan man dra slutsatsen att svensk utrikespolitik i början av 1990-talet genomgick stora förändringar. Biståndspolitiken utformades mer som övriga västländers genom att bindingsgraden ökade tillsammans med det ekonomiska egenintresset. Det offentliga besöksutbytet förändrades även det från att tidigare ha dominerats av besök till och från Tredje världen för att efter 1989 komma att domineras av västländerna och främst Europa. Tillsammans med voteringsanalysen vars resultat visar att samstämmigheten med Väst ökat samtidigt som den minskat med Tredje världen ger dessa indikatorer underlag för att svara på frågeställningen om en politikförändring inträffade och alltså dra slutsatsen att så gjorde. Sveriges utrikespolitik förändrades från en tidigare tydlig Tredje världen-inriktning till att mer likna övriga västländers.

Frågeställningen om när denna förändring äger rum besvaras av voteringsanalysen som tydligt visar att en viss förändring påbörjas 1990 för att under 1991 få avsevärt genomslag. Sveriges samstämmighet med Tredje världen minskar då samtidigt som samstämmigheten med Väst ökar. Samtidigt ser man

att i de fall som Tredje världen och Väst röstat motsatt ökar antalet fall som Sverige håller med Väst drastiskt, och man går från att 1989 ha röstat som Tredje världen i 45 procent av dessa 20 voteringar till att inte rösta som Tredje världen en enda gång vid 1991 och 1992 års 14 respektive 16 voteringar. Dessa tendenser till ökad samstämmighet med Väst som påbörjas 1990 och tar fart 1991 fortsätter under hela 1990-talet för att under undersökningsperiodens sista år 2000/2001 vara nästan 100-procentig.

Slutsatserna kring frågeställningen om varför denna politikförändringen ägde rum baseras alltså på ovan formulerade nollhypoteser samt på kännedom om fallet och ett kontrafaktiskt resonemang. Dessa slutsatser blir av nödvändighet av karaktären rimliggöranden snarare än definitiva slutsatser men genom ovan uppställda kriterier för slutsatsdragning - dvs. uppfyllande av nödvändiga och tillräckliga villkor - anser jag mig vara försäkrad om tillfredsställande säkerhet. Nedan redogörs för en faktor i taget och deras relativa påverkan diskuteras. Då alla förklaringsfaktorer till viss del pekar i riktning mot förändring är en sådan diskussion om deras relativa förklarings-

kraft nödvändig för att undvika att med hjälp av upp-
radade förklaringsfaktorer förklara allt och inget - så
kallad "explanation overkill".

Beträffande förklaringsfaktorn internationella po-
litiska faktorer i form av kalla krigets slut kan man
konstatera att dessa förändringar i det internationella
systemet huvudsakligen inträffade hösten 1989 och
våren 1990. Tidsmässigt följer således förändringen
av Sveriges utrikespolitiska agerande efter kalla kri-
gets slut och det grundläggande nödvändiga villkoret
om tidsfaktorn kan därmed sägas vara uppfyllt - även
om den fortsatta händelseutvecklingen även 1991 kan
anses ha varit svårförutsägbar. Gällande det andra
nödvändiga villkoret - dvs. att trovärdighetskriterie-
rna för den svenska neutralitetspolitiken minskat i
betydelse - tyder det faktum att Sverige redan hösten
1990 svängt i frågan om medlemskap i EU på att ett
närmande till Väst inte sågs vara oförenligt med svensk
neutralitetspolitik. Samtidigt byts alliansfrihetens syfte
- dvs. *neutralitet* i krig - ut mot att istället syfta till
handlingsfrihet vid händelse av en krigssituation. Ut-
talanden från den svenska regeringen är dock något
tvetydiga. Ingvar Carlsson hävdar så sent som 1990
att neutralitetspolitiken består. Carl Bildt uttalar dock
året efter att neutralitetspolitiken tillhör det förgångna.
Sammantaget tyder enligt min mening ovanstående
dock på att beslutsfattarnas säkerhetspolitiska bedöm-
ning förändrats och att trovärdighetskriterierna tonats
ned och att även detta nödvändiga villkor således kan
anses vara uppfyllt.

Huruvida kalla krigets slut också är en tillräcklig
förklaringsfaktor är dock mer tveksamt. För den rea-
listiska skolan hade dessa omvälvningar inom det in-
ternationella politiska systemet troligen varit en till-
räcklig förklaring. Att leta efter orsaker på andra ni-
våer hade därför antagligen ansetts som överflödigt.
Att med de strukturella förändringarna som bakgrund
flytta sig närmare det återförenade Tyskland och Eu-
ropa skulle enligt realismen ses som en naturlig an-
passning till ny maktbalans och alltså en tillräcklig
faktor för förändring. Enligt min mening är dock
denna bedömning inte självklar. Förvisso kan jag ac-
ceptera antagandet om att stater reagerar på struktu-
relle incitament och gör säkerhetspolitiska anpass-
ningar av sin internationella position och profil, men
detta borde rimligen inträffa med viss tidsmässig för-
dröjning. Den svenska politikförändringen inträffar
däremot vid en tidpunkt då det fortsatta händelseför-
loppet måste ansetts som fortsatt osäkert. Så sent som
i augusti 1991 genomfördes ett misslyckat kuppför-
sök i Moskva, vilket om det hade lyckats mycket väl
kan antas ha kunnat innebära en återgång till en bi-
polär världsordning. I samband med detta kuppför-
sök deklarerade Ingvar Carlsson dock att Sveriges
ansökan om medlemskap i EU inte på något sätt på-
verkades av händelserna i Ryssland. Dessa faktorer,
placeringen i tid och Carlssons uttalande, får mig att
dra slutsatsen att den svenska politikförändringen inte
ensamt orsakades av kalla krigets slut. Samtidigt tror
jag inte att ett så tydligt närmande till Väst varit möj-
ligt om inte kalla krigets slut inträffat och inneburit

att trovärdighetskriterierna för den svenska neutrali-
tetspolitiken kunde luckras upp, vilket enligt min be-
dömning alltså var nödvändigt för att en allmän
politikförändring kunde äga rum. Jag anser därför att
denna internationella politiska faktor var en nödvän-
dig men inte tillräcklig orsak till politikförändringen.

Avseende den andra förklaringsfaktorn - interna-
tionella ekonomiska faktorer i form av ett fördjupat
europasamarbete - inträffar denna fördjupning innan
den övriga politikförändringen. Den svenska reger-
ingen deklarerar i oktober 1990 sin avsikt att nästföl-
jande år ansöka om medlemskap i EU. Denna förkla-
ringsfaktor kan därför även den sägas uppfylla det
grundläggande nödvändiga villkoret om att i tid vara
belägen före politikförändringen, även om det slut-
liga beslutet om medlemskap togs av svenska folket
först 1994. Det andra nödvändiga villkoret var att
Sverige om man inte valde att fördjupa detta samar-
bete stod inför betydande nyttoförluster. För att be-
döma huruvida detta villkor var uppfyllt kommer jag
dock med nödvändighet nedan att även delvis beröra
förklaringsfaktorn nationell ekonomisk utveckling.

Sveriges ekonomi har, som framgår i förklarings-
kapitlet om internationella ekonomiska faktorer, länge
varit beroende av exportmarknaderna i Väst. Dessa
marknader har länge varit de viktigaste både vad gäl-
ler export och import. Beroendet av Väst ökar dock
gradvis under efterkrigstiden för att vid tidpunkten
för EES-förhandlingarna år 1988 utgöra cirka 80 pro-
cent av den svenska internationella handeln. EES-för-
handlingarna gick dessutom relativt dåligt, sett till
svenska intressen, och ställde mer eller mindre Sverige
inför valet mellan att lätta på neutralitetspolitiken och
dess trovärdighetskriterier och ansöka om medlem-
skap eller lida avsevärda ekonomiska förluster. Till-
sammans med den svaga inhemska ekonomin och dess
strukturella kris är min bedömning att svenska be-
slutsfattare uppfattade priset för att stå utanför ytter-
ligare för Sverige ekonomisk gynnsamt samarbete som
för högt. Även det andra nödvändiga villkoret om att
beslutsfattarna uppfattade nyttoförlusterna av att inte
utvidga samarbetet som betydande kan således anses
vara uppfyllt.

Någon tillräcklig faktor för att orsaka även den
övriga politikinriktningen anser jag dock inte att in-
ternationella ekonomiska faktorer är. Denna slutsats
drar jag utifrån det faktum att en ansökan om med-
lemskap inte med nödvändighet också skulle leda till
ett medlemskap och medföljande anpassning av poli-
tiken. Snarare är det enligt min bedömning så att be-
slutet om att ansöka om medlemskap tillsammans med
de ovan beskrivna strukturella förutsättningarna inne-
bar att trovärdighetskriterierna för svensk neutrali-
tetspolitik tonades ned. Detta möjliggjorde i sin tur
en allmän politikförändring och utgjorde därigenom
en stark indirekt påverkan. Beslutet om att ansöka
om medlemskap i EU innebar alltså en uppluckring
av neutralitetspolitiken, vilket som beskrivits ovan kan
ses som en nödvändig förutsättning för en allmän
politikförändring. Indirekt utgjorde således det för-
djupade ekonomiska samarbetet en nödvändig

förklaringsfaktor men den direkta påverkan skedde i första hand av internationella politiska faktorer samt en försämrad nationella ekonomisk utveckling, vilken behandlas nedan.

Även vad gäller den tredje förklaringsfaktorn nationella politiska faktorer i form av regeringsskiftet kan det grundläggande nödvändiga villkoret gällande tidsfaktorn anses vara uppfyllt. Politikförändringen inträffade huvudsakligen 1991 då Carl Bildt tillträdde som statsminister. Redan innan dess hade dock, som nämnts ovan, Ingvar Carlsson lämnat in ansökan om medlemskap till EU men det var under Bildts regering som förändringen tog fart och riktningen slogs fast. Carl Bildt uppvisade dessutom en tydligare önskan om att förändra politiken i mer Väst- och Europavänlig riktning, vilket gör att även det andra nödvändiga villkoret kan anses vara uppfyllt. Min bedömning, baserad på den svaga nationella ekonomiska utvecklingen och de förändringar i makroekonomisk politik som denna orsakade, samt den av Carlsson inlämnade ansökan till EU, är dock att en förändring ägt rum förr eller senare oavsett regeringsskifte. Att politikförändringen ligger fast och förstärks även efter Carlssons återtillträde pekar också i denna slutsats riktning. Regeringsskiftet 1991 då Carl Bildt och hans regering kom till makten kan dock anses som betydande för den exakta tidpunkten och omedelbara omfattningen av förändringen. Denna slutsats i sin tur bygger på det faktum att Carl Bildt och den borgerliga regeringen hade en mer uttalad önskan om att åstadkomma en politikförändring i västlig riktning än de socialdemokratiska regeringarna - både innan och efter politikförändringen.

De nödvändiga villkor som antas behövas vara uppfyllda för att den fjärde förklaringsfaktorn - nationella ekonomiska faktorer i form av slutet på tredje vägens ekonomiska politik - skall sägas ha påverkat utrikespolitiken är att politikförändringen föregås av en försvagad ekonomisk utveckling samtidigt som beslutsfattarna tror att ett närmande till Väst skulle kunna underlätta dessa problem. Tidsmässigt är det nödvändiga villkoret uppfyllt då Sverige under en längre tid haft en ekonomisk utveckling som relativt andra stater varit svag. Dock inträffar inte den riktigt stora krisen förrän politikförändringen redan är genomförd. Innan politikförändringen inträffar dock ett systemskifte inom den ekonomiska politiken och Sverige börjar att tillämpa en makroekonomisk politik mer i linje med övriga västländer.

Sverige har alltså länge varit en tydligt västorienterad ekonomi och handeln med Väst har varit klart dominerande under årtionden. Detta har dock inneburit vissa motsättningar och viss spänning mellan ekonomiska intressen och säkerhetspolitiska hänsynstaganden i form av önskan att vara neutral mellan stormakternas intressen. En självständig och egenkonstruerad välfärdsstat fungerade dock här som ett alternativ till de konkurrerande systemen i Öst och Väst. Min bedömning är att så länge ekonomin var

stark och denna något alternativa ekonomiska politik fungerade kunde säkerhetspolitiken ges företräde. I slutet av 1980-talet hade Sverige dock fortfarande en relativt svag ekonomisk utveckling. Denna utveckling var, som ovan beskrivits, beroende av dels internationella förhållanden, dels inhemsk ekonomisk politik.

Den ekonomiska utvecklingen i Europa med avregleringar inom kreditmarknaderna innebar att ett systemskifte ägde rum även inom den svenska ekonomiska politiken. Beslutsfattarna insåg att den svenska räntan nu inte sattes nationellt utan av utländska placerare och kreditinstitut, vilket fick dem att anpassa sin ekonomiska politik till den som fördes i Europa och Väst genom att införa prisstabilitet istället för sysselsättning som penningpolitikens yttersta mål. De nödvändiga villkoren för denna faktor är således också uppfyllda genom att den nationella ekonomiska utvecklingen före politikförändringen var relativt svag samt det faktum att Sverige redan 1989-1990 överger sin egenkonstruerade tredje vägens ekonomiska politik. Min bedömning är dessutom att denna förklaringsfaktor är den enda som skulle kunna fungera som både nödvändig och tillräcklig orsak till förändring. Om den nationella ekonomiska utvecklingen varit mer gynnsam samtidigt som den inte påverkats i lika hög grad av internationella omständigheter hade Sverige enligt min bedömning kunnat bedriva en annorlunda utrikespolitik jämfört med övriga väststater. Samtidigt är min bedömning också att en försämrad nationell ekonomisk utveckling ensamt hade kunnat orsaka en förändring. Som ovan nämnts kunde säkerhetspolitiska överväganden och neutralitetspolitikens trovärdighetskriterier ges företräde framför ekonomiskt egenintresse så länge den ekonomiska utvecklingen var god men när ekonomin försvagas ökar benägenheten att lätta på dessa trovärdighetskriterier. I detta fall sammanföll den försvagade ekonomiska utvecklingen dessutom med tydliga tecken på internationell avspänning och minskad krigsrisk, vilket även medförde strukturella incitament till en utrikespolitisk omorientering.

Alla nollhypoteser motstår således falsifieringsförsök och kan därför anses ha viss påverkan. Min samlade slutsats vad gäller deras inbördes förhållande blir att nationella ekonomiska faktorer i form av försämrad nationell ekonomisk utveckling ledde till att beslutsfattarna uppfattade nyttoförlusterna av att inte medverka i ett fördjupat europasamarbete som stora. Genom ansökan om medlemskap i EG luckrades neutralitetspolitikens trovärdighetskriterier upp, vilket möjliggjorde en allmän politikförändring. Denna uppluckring av neutralitetspolitikens trovärdighetskriterier möjliggjordes i sin tur av strukturella faktorer i form av kalla krigets slut. Regeringsskiftet 1991 då Carl Bildt tillträdde till statsministerposten hade dessutom förmodligen avgörande betydelse för tidpunkten och omfattningen av politikförändringen i just denna tidpunkt. En förändring skulle dock för-

modligen ha inträffat oavsett regeringsskifte då ju Ingvar Carlsson var den som lämnade in ansökan till EU och dessutom fortsätter på den inslagna vägen.

Om man återknyter till teorin kan man således se att Gustavssons modell med en blandning av ekonomiska och politiska förklaringsfaktorer från både den internationella och nationella nivån på ett bra sätt förklarar Sveriges övergång från en Tredje världensinriktad politik till en politik mer i linje med övriga västländers. En svaghet kan dock vara att man genom att rada upp ett antal potentiella förklaringsfaktorer riskerar att förklara allt och inget. Genom att arbeta med nödvändiga villkor för påverkan kan man förvisso utesluta faktorer som inte är rimliga men i mitt fall samvarierar händelserna i tid och alla faktorer pekar därför i riktning mot förändring. Genom kunskap om fallet och ett kontrafaktiskt resonemang tycker jag mig dock på ett tillfredsställande sätt ha utrett faktorernas individuella förklaringskraft och deras inbördes förhållande.

Faktorernas inbördes förhållande kan rimligtvis variera från fall till fall. I denna undersökning pekar resultaten emot att förutsättningarna för Sverige som en aktiv internationell aktör med särpräglad solidaritetsprofil försvann främst genom den försämrade nationella ekonomiska utvecklingen. Den svaga nationella ekonomiska utvecklingen hade försämrat möjligheterna att förse u-länderna med bistånd vilket innebar att det nationella ekonomiska intresset framhävdes. Denna omorientering kan också sägas ha haft sin bakgrund i den internationella ekonomiska utvecklingen och de delvis sammanhängande valen av ekonomisk politik och ekonomiskt system. Sverige som byggt upp sitt välstånd genom internationalisering fick betala ett pris genom internationellt beroende och när man förlorade den ekonomiskt starka internationella ställning man haft på 1950- och 1960-talen tvingades man överge sin egen alternativa makroekonomiska policy. Utan kallt krig och dess ideologiska motsättningar fanns heller inget tillfälle eller riktig anledning att marknadsföra en alternativ samhällsmodell och tillsammans med denna modells

relativa ekonomiska misslyckande ledde detta till en omformulering av utrikespolitiken.

Den ekonomiska utvecklingen tillsammans med förändringar i det internationella förhandlings-systemet, där det skett en övergång från de multilaterala förhandlingarna och där Sverige tack vare sin tekniska kompetens och ekonomiska styrka varit en aktiv och välkommen deltagare, till bilaterala förhandlingar mellan stormakterna och de rikaste länderna underminerar också förutsättningarna för ett svenskt maktutövande. Beslutsfattarna kan antas ha påverkats av denna förändrade internationella position och att i ett sådant skede söka sig närmare Väst och Europa kan därmed ses som en naturlig anpassning till de nya förhållandena både politiskt och ekonomiskt.

Neutralitetspolitiken som tidigare utformat Sveriges roll som medlare mellan Nord och Syd innebar alltså inte längre internationell prestige. Tidigare hade neutralitetspolitiken varit det som till stora delar möjliggjorde, och kanske för trovärdighetens skull också frammanade Sveriges aktiva internationella profil, men dess exakta innehåll hade trots allt varit relativt vagt vilket innebar att den inte var så fast rotad eller institutionaliserad som kanske kunde förväntas. En försvagning av den nationella ekonomiska utvecklingen och de nyttoförluster som beslutsfattarna kan antas ha uppfattat att ett icke-fördjupat ekonomiskt samarbete därmed skulle inneburet ledde således till att man lättade på neutralitetspolitiken och dess trovärdighetskriterier. I takt med att förmågan till neutralitet försämrades minskade således också viljan till neutralitet och en europeisering eller 'västifiering' av svensk utrikespolitik kunde inledas. Att den ekonomiska utvecklingen fick ett sådant genomslag vid just denna tid och att trovärdighetskriterierna så enkelt kan tonas ned har i sin tur sin bakgrund i internationella politiska förändringar med ökad internationell avspänning och minskad krigsrisk. Tidpunkten för förändringen kan dessutom anses vara avhängig regeringsskiftet 1991 då en mer Väst- och Europavänlig statminister och regering tillträder.

8. Litteraturförteckning

Tryckta källor

- Agh, Attila (1998) *The Politics of Central Europe*. London: SAGE Publications
- Alker, Hayward R. & Bruce M. Russett (1965) *World Politics in the General Assembly*. New Haven & London: Yale University Press
- Andrén, Nils (1996) *Maktbalans och alliansfrihet. Svensk utrikespolitik under 1900-talet*. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Berglund, Sten & Jan Åke Dellenbrant (1994) 'The Breakdown of Communism in Eastern Europe' i Berglund, Sten & Jan Åke Dellenbrant (red.) *The New Democracies in Eastern Europe. Party Systems and Political Cleavages*. Aldershot: Edward Elgar Publishing Limited
- Bjereld, Ulf (1989) *Svensk Mellanösternpolitik* Stockholm: Carlssons Bokförlag
- Bjereld, Ulf & Marie Demker (1995)
- Utrikespolitiken som slagfält. De svenska partierna och utrikespolitiken. Stockholm: Nerenius och Santérus förlag
- Bjereld, Ulf, Marie Demker & Jonas Hinnfors (1999) *Varför vetenskap*. Lund: Studentlitteratur
- Brodin, Anna (2000) *Getting Politics Right. Democracy as a New Conflict Issue in Foreign Aid Policy* Göteborg: Göteborg Studies in Politics
- Cramér, Per (1989) *Neutralitetsbegreppet* Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Demker, Marie & Cecilia Malmström (1999) *Ingenmansland. Svensk immigrationspolitik i utrikespolitisk belysning*. Lund: Studentlitteratur
- Eklund, Klas (1994) 'Sveriges tillväxtproblem' s. 63-110 i Södersten, Bo (red.) *Marknad och politik*. Lund: Universitetsförlaget Dialogos AB
- Esaiasson, Peter mfl. (2002) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB
- Goldmann, Kjell (1978) *Det internationella systemet. En teori och dess begränsningar*. Stockholm: Aldus/Bonniers
- Goldmann, Kjell mfl. (1999) *Politikens internationalisering* Lund: Studentlitteratur
- Gunnarsson, Christer & Bo Södersten (1994) 'Svensk bistånd- och handelspolitik mot u-länderna' s. 401-421 i Södersten, Bo (red.) *Marknad och politik*. Lund: Universitetsförlaget Dialogos AB
- Gustavsson, Jakob (1998) *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund: Lund University Press
- Hallenberg, Jan (1984) *Foreign Policy Change. United States Foreign Policy Toward The Soviet Union And The People's Republic Of China 1961-1980*. Stockholm: Stockholm Studies in Politics
- Hollis, Martin & Steve Smith (1990) *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Clarendon Press
- Hook, Steven W. (1995) *National Interest and Foreign Aid* London: Rienner Publishers
- Hovet, Thomas Jr (1960) *Bloc Politics in the United Nations*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press
- Huldt, Bo (1974) *Sweden, the United Nations, and Decolonization*. Lund: Esselte Studium
- Jakobsson, Ulf (1994) 'Svensk stabiliseringspolitik' s. 111-151 i Södersten, Bo (red.) *Marknad och politik*. Lund: Universitetsförlaget Dialogos AB
- Kegley, Charles W., Jr. *Controversies in International Relations Theory: realism and the neoliberal challenge* New York: St. Martins Press
- Keohane, Robert O. (1993) 'Institutional Theory and the Realist Challenge After the Cold War' s. 269-300 i Baldwin, David A. (red.) *Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate* New York: Columbia University Press
- Lidström, Jan-Erik & Claes Wiklund (1968) 'Norden i Förenta Nationernas generalförsamling' i Landqvist, Å. (red.) *Norden på världsarenan* Stockholm: LTs Förlag
- Lijphart, Arend (1963) 'The analysis of Bloc Voting in the General Assembly: A Critique and a Proposal' i *The American Political Science Review* Vol 57
- Lödén, Hans (1999) *För säkerhets skull. Ideologi och säkerhet i svensk aktiv utrikespolitik 1950-1975*. Stockholm: Nerenius och Santérus Förlag
- Moravcsik, Andrew (1997) *Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics* International Organization 51- 4
- Schön, Lennart (1994) 'Tillväxt och omvandling i svenska ekonomi' s. 27-62 i Södersten, Bo (red.) *Marknad och politik*. Lund: Universitetsförlaget Dialogos AB
- Sjöstedt, Gunnar (1983) 'Sverige – litet och svagt?', *Världspolitikens dagsfrågor*, 1983:10. Stockholm: Utrikespolitiska Institutet
- UN Yearbook, New York: United Nations

Tidningar

Bildt, Carl, DN-debatt 1 juli 1991

Otryckta källor

Bekar, Mehmet (1993) *Svensk utrikespolitik i förändring*. Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (B-uppsats)

Bjereld, Ulf (1984) *Sverige och Palestinafrågan* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C-uppsats)

Jonasson, Ann-Kristin (1994) *De muslimska staternas röstande i FN:s generalförsamling* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C-uppsats)

Karlsson, Johan (2002) *The stubbornness of realism* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C/D-uppsats)

Persson, Sune (1966) *Arabstaterna och Öst- Väst-konflikten i Förenade Nationerna* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (licentiatuppsats)

Rhenstedt Olof (1964) *Indien i Förenta nationerna* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C-uppsats)

Westerlund, Jonas (1993) *Turkiet mellan västblocket och arabblocket* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C-uppsats)

Theander, Åsa (1996) *EU:s röst i världen – enig eller splittrad* Göteborgs universitet: Statsvetenskapliga institutionen (C-uppsats)

Internetadresser

www.un.org - resolutioner och voteringar

<http://unbisnet.un.org> - staters röstningspositioner vid voteringarna

www.riksdagen.se - Snabbprotokoll 2001/02:68 – anförande av utrikesminister Anna Lindh

BILAGA 1.

Urval av länder

TREDJE VÄRLDEN	VÄST	NORDEN		
Afghanistan	Frankrike	Danmark	USA	Sovjetunionen/Ryssland
Angola	Japan	Finland		
Azerbajjan	Kanada	Island		
Bangladesh	Nederländerna	Norge		
Burkina Faso	Nya Zeeland			
Burma	Storbritannien			
Elfenbenskusten	Tyskland			
Etiopien	Österrike			
Georgien				
Haiti				
Indien				
Indonesien				
Jemen				
Kambodja				
Kamerun				
Mali				
Moçambique				
Mongoliet				
Nordkorea				
Nepal				
Nicaragua				
Nigeria				
Pakistan				
Sierra Leone				
Solomonöarna				
Sudan				
Tanzania				
Uganda				
Ukraina				
Vietnam				
Zambia				
Zimbabwe				

BILAGA 2.

Sveriges voteringar i FN:s generalförsamling då Tredje världen och Väst röstat motsatt - 1982-2001

År	ABSOLUTA TAL					PROCENTUELLA TAL			
	Tredje världen och Väst röstat motsatt		Sverige röstat med Väst	Sverige röstat med Tredje världen	Sverige avstått	Sverige röstat med Väst	Sverige röstat med Tredje Världen	Sverige avstått	
	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>	<i>Antal</i>	<i>Antal</i>	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>	<i>Procent</i>	<i>Procent</i>	
1982/1983	60	20	14	14	32	23	23	53	100
1987/1988	42	16	10	10	22	24	24	52	100
1989	20	18	6	9	5	30	45	25	100
1990	15	18	5	5	5	33	33	33	100
1991	14	20	9	0	5	64	0	36	100
1992/1993	16	12	11	0	5	69	0	31	100
1997/1998	21	17	17	3	1	81	14	5	100
2000/2001	21	16	18	0	3	86	0	14	100
TOTALT	209		90	41	78				

Kommentar: Ovanstående visar i absoluta och procentuella tal hur Sverige röstat vid de totalt 209 voteringar då Tredje världen och Väst röstat motsatt

Sveriges användande av röstningspositionen avstår – i antal och procent – 1982-2001

AVSTÅR		
År	<i>Antal</i>	<i>Procent</i>
1982/1983	98	32
1987/1988	84	31
1989	29	27
1990	23	28
1991	21	30
1992/1993	43	32
1997/1998	23	18
2000/2001	25	20
TOTALT	346	

Kommentar: Sverige avstår totalt 306 gånger under 1982-2001. Det procentuella avståndstagandet minskar efter 1992/1993

**Sveriges voteringar i FN:s generalförsamling då Sovjetunionen/Ryssland
och USA röstat motsatt – 1982-2001**

År	ABSOLUTA TAL				PROCENTUELLA TAL				
	Sovjet/Ryssland och USA röstat motsatt		Sverige röstat med Sovjet/ Ryssland	Sverige röstat med USA	Sverige avstått	Sverige röstat med Sovjet/ Ryssland	Sverige röstat med USA	Sverige avtått	
	Antal	Procent	Antal	Antal	Antal	Procent	Procent	Procent	
1982/1983	94	31	40	18	36	43	38	19	100
1987/1988	172	64	95	13	64	55	37	8	100
1989	49	45	25	4	20	51	41	8	100
1990	15	61	27	3	20	54	40	6	100
1991	23	32	13	2	8	56	35	9	100
1992/1993	23	17	16	1	6	70	26	4	100
1997/1998	46	36	29	11	6	63	13	24	100
2000/2001	60	47	39	13	8	65	13	22	100
TOTALT	482	97	65	168					

Kommentar: Ovanstående visar i absoluta och procentuella tal hur Sverige röstat vid de totalt 482 voteringar då Sovjetunionen/Ryssland och USA röstat motsatt

**Indeksvot som visar samstämmighet mellan Sverige och Norden, Sverige och Sovjetunionen/Ryssland,
Sverige och USA, Sverige och Tredje världen samt Sverige och Väst – 1982-2001**

INDEXKVOT					
År	Norden	Sovjet/Ryssland	USA	Tredje världen	Väst
1982/1983	82	29	-5	56	66
1987/1988	85	60	-16	58	63
1989	82	63	-24	61	61
1990	85	63	-11	59	67
1991	93	56	3	45	82
1992	92	74	11	44	88
1997/1998	96	59	15	47	93
2000/2001	94	56	5	48	95

*Kommentar: Indeksvoten räknas ut genom formeln ((lika – motsatt) / antalet voteringar) * 100. En indeksvot på -100 betyder att aktörerna röstat motsatt vid samtliga voteringar medan en indeksvot på +100 betyder fullständig samstämmighet*

Fotnotförteckning

- 1 Se tex. Löden (1999) eller Goldmann (1978) s. 64
- 2 Se tex. Hook (1995) s. 112 f.
- 3 Snabbprotokoll 2001/02:13 – anförande av utrikesminister Anna Lindh
- 4 Gustavsson (1998) s. 3
- 5 Karlsson (2002) s. 25 f.
- 6 Kegley (1996) s. 5 ff.
- 7 Moravcsik (1997) s. 513
- 8 Keohane (1993) s. 272
- 9 Se tex. Demker & Malmström (1999) s. 23 eller Bjereld (1989) s. 18 f.
- 10 Hallenberg (1984) s. 18
- 11 Bjereld (1989) s. 12 f.
- 12 Hallenberg (1984) s. 21
- 13 Hollis & Smith (1990) s. 4
- 14 Ibid s. 9
- 15 Gustavsson (1998) s. 5
- 16 Bjereld mfl. (1999) s. 52
- 17 Gustavsson (1998) s. 3
- 18 Hallenberg (1984) s. 1
- 19 Ibid s. 22
- 20 Huldt (1974) s. 35
- 21 Bjereld (1989) s. 21
- 22 Gustavsson (1998) s. 21
- 23 Gustavsson (1998) s. 197
- 24 Hollis & Smith (1990) s. 100 f.
- 25 Cramér (1989) s. 96 f
- 26 För en diskussion om eftergiftspolitik, återförsäkringspolitik mm. se tex. Agrell (1991)
- 27 Andrén (1996) s. 46
- 28 Ibid s. 64 f.
- 29 Ibid s. 101
- 30 Ibid s. 100
- 31 Löden (1999) s. 71
- 32 Andrén (1996) s. 101
- 33 Andrén (1996) s. 107
- 34 Ibid s. 113
- 35 Se tex. Bjereld & Demker (1995) s. 309 ff.
- 36 Andrén (1996) s. 119
- 37 Ibid s. 162 f.
- 38 Snabbprotokoll 2001/02:68 – anförande av utrikesminister Anna Lindh
- 39 Bjereld & Demker (1995) s. 167
- 40 Löden (1999) s. 21
- 41 Bjereld (1989) s. 9
- 42 Löden (1999) s. 381
- 43 Ibid s. 351
- 44 Sjöstedt (1983) s. 4-10
- 45 Se tex. Goldmann (1999)
- 46 Bjereld mfl. (1999) s. 78
- 47 Esaiasson mfl. (2002) s. 117
- 48 Se tex. Humes kriterier för orsaksförklaring – 1. Orsak före verkan i tid 2. Orsak nära verkan i tid och 3. Verkan följer nödvändigt på orsak i tex. Bjereld mfl. (1999) s. 59
- 49 Bjereld mfl. (1999) s. 52 eller ovan kapitel 3.2
- 50 Gustavsson (1998) s. 6
- 51 Ibid s. 6
- 52 Esaiasson mfl. (2002) s. 98
- 53 Bjereld mfl. (1999) s. 83
- 54 Jämför Huldt (1974) s. 12
- 55 Esaiasson mfl. (2002) s. 98
- 56 Bjereld (1989) s. 13
- 57 Hovet (1960) samt Alker & Russet (1965)
- 58 Lijphart (1963) s. 906 f.
- 59 Rhenstedt (1964), Persson (1966), Lidström & Wiklund (1968), Huldt (1974), Bjereld (1984) och (1989), Westerlund (1993), Bekar (1993), Jonasson (1994), Theander (1996)
- 60 Rhenstedt (1964) samt Huldt (1974)
- 61 Se tex. Huldt (1974) s. 57
- 62 Se Hovet (1960), Lijphart (1963) samt Alker & Russet (1965)
- 63 Se Esaiasson mfl. (2002) och Bjereld mfl. (1999)
- 64 Se Gustavsson (1998), Andrén (1996) samt Bjereld (1989)
- 65 Huldt (1974) s. 12
- 66 Hook (1995) s. 93 och 112 ff.
- 67 Gunnarson & Södersten (1994) s. 402
- 68 Brodin (2000) s. 28
- 69 Andrén (1996) s. 231
- 70 Hook (1995) s. 112 f.
- 71 Löden (1999) s. 199 f.
- 72 Se tex. Gunnarsson & Södersten (1994) s. 408 och Hook (1995) s. 114
- 73 Hook (1995) s. 113 f.
- 74 Demker & Malmström (1999) s. 36
- 75 Andrén (1996) s. 240
- 76 Ibid s. 242
- 77 Andrén (1996) s. 60
- 78 Ibid s. 80 f.
- 79 Ibid s. 109
- 80 Agh (1998) s. 27
- 81 Berglund & Dellenbrant (1994) s. 3-6
- 82 Gustavsson (1998) s. 84 f.
- 83 Ibid s. 85
- 84 Ibid s. 87-95
- 85 Andrén (1996) s. 69
- 86 Gustavsson (1998) s. 189
- 87 Andrén (1996) s. 139
- 88 Gustavsson (1998) s. 189
- 89 Andrén (1996) s. 148
- 90 Gustavsson (1998) s. 2 f.
- 91 Ibid s. 97
- 92 Andrén (1996) s. 148
- 93 Gustavsson (1998) s. 189
- 94 DN-debatt 1 juli 1991, Carl Bildt
- 95 Gustavsson (1998) s. 192 f.
- 96 Schön (1994) s. 50
- 97 Ibid s. 48
- 98 Schön (1994) s. 50 f.
- 99 Ibid s. 53
- 100 Gustavsson (1998) s. 118
- 101 Eklund (1994) s. 101
- 102 Ibid s. 101-103
- 103 Jakobsson (1994) s. 113-115

Denna studie är författarens C-uppsats
vid Statsvetenskapliga institutionen Göteborgs universitet.
Uppsatsen – som fått medial uppmärksamhet –
presenteras här något redigerad.